

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Tommi Ankkuri

Tilintarkastuksen odotuskuilu

Sijoittajien näkemyksiä tilintarkastuksesta

Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Laskentatoimi ja tilintarkastus

Vaasa 2021

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Tommi Ankkuri		
Tutkielman nimi:	Tilintarkastuksen odotuskuilu : Sijoittajien näkemyksiä tilintarkastuksesta		
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri		
Oppiaine:	Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisteriohjelma		
Työn ohjaaja:	Teija Laitinen		
Valmistumisvuosi:	2021	Sivumäärä:	59

TIIVISTELMÄ:

Tilintarkastuksen teorian mukaan tilintarkastusfunktion lähtökohtana on tilintekovelvollisuus joko usemman osapuolen kesken tai julkiseen tilintekovelvollisuuteen perustuvana. Tilintarkastus perustuu tämän velvollisuuden täyttämiseen ja sen yhteydessä annettavan informaation varmentamiseen. Kun yhtiöiden omistus ja johto ovat eriytyneet, on omistajille tullut tarve valvoa omaa omistajan etuaan. Lisäksi toimivien pääoma- ja rahoitusmarkkinoiden näkökulmasta on tärkeää, että yhtiön julkaisemiin tietoihin voidaan luottaa ja että näiden tietojen perusteella voidaan tehdä perusteltuja taloudellisia päätöksiä. Tätä tarkoitusta varten tarvitaan riippumaton taho, joka varmentaa yhtiön ulkopuolisille tuottamaa tietoa. Suurta julkisuutta saaneet yritysskandaalit ovat kuitenkin herättäneet kysymyksiä tilintarkastajien toiminnasta ja eivät ole olleet omiaan kasvattamaan tilintarkastusinstituution uskottavuutta. Odotuskuilulla tarkoitetaan yhteisön eri sidosryhmien tilintarkastukseen kohdistamien odotusten ja tilintarkastajien suoritumisen välistä eroa.

Ensin tutkielmassa tarkastellaan teorian pohjalta odotuskuiluilmiön esiintymistä ja luonnetta sekä käydään läpi tilintarkastajien työtä koskevaa lainsäädäntöä, jonka jälkeen tarkastellaan aikasempien odotuskuiluilmiötä koskevien tutkimusten tuloksia. Aikasempien tutkimusten tuloksista johdetaan tämän tutkimuksen hypoteesit, joita testataan empiirisessä osassa suoritettavan kyselytutkimuksen avulla. Tutkielman tavoitteena on selvittää, kuinka sijoittajien eli ns. suuren yleisön näkemykset eroavat siitä, mitä tilintarkastajien tehtäviksi ja velvollisuuksiksi on säädetty. Kyselytutkimus toteutettiin jakamalla kyselyyn johtava linkki Sijoituskerho nimiseen Facebook-ryhmään, jossa oli kyselyn toteuttamishetkellä n. 75 000 jäsentä. Ryhmään voivat liittyä kaikki sijoittamisesta kiinnostuneet henkilöt. Aikaisemmissa tutkimuksissa vastaajaryhmät ovat usein koostuneet yhteisön lähimmistä sidosryhmistä. Ulkoista sidosryhmää ovat edustaneet usein lainanantajat ja rahoittajat sekä sisäisiä sidosryhmiä yhteisön johto tai talouspäälliköt. Aikaisemmassa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa odotuskuilua on havaittu erityisesti liittyen tilintarkastajan tehtävien ja vastuun laajuuteen, tilintarkastajan raportointiin sekä riippumattomuuteen liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamista tilintarkastusasiakkaalle on pidetty tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantavana tekijänä. Tutkielmassa tarkastellaan siten myös tilintarkastajan tehtäviä ja vastuuta sekä keinoja odotuskuilun pienentämiseksi.

Aikasempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että odotuskuilua havaitaan edelleen ja sen keskeisimmät osa-alueet ovat pysyneet samana vuodesta toiseen. Tutkielmassa selvitettiin kyselytutkimuksen avulla, esiintyykö sijoittamista harjoittavan, ns. suuren yleisön keskuudessa odotuskuilua. Saadut tulokset olivat osittain linjassa aikasemman tutkimuksen kanssa, mutta tulokset olivat myös osittain ristiriitaisia. Suuremmalla otoskoolla toteutettu tutkimus suurelle yleisölle toisi varmasti uusia näkökulmia tilintarkastusalan kehittämiseen.

AVAINSANAT: Laskentatoimi, tilintarkastus, tilintarkastaja, sidosryhmät, odotuskuilu

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tilintarkastuksen tarve ja odotuskuilu	6
1.2	Tavoitteet ja lähestymistapa	9
1.3	Tutkielman rakenne	9
2	Tilintarkastajan tehtävät ja sääntely	10
2.1	Lakisääteinen tilintarkastus	11
2.2	Todistusten ja lausuntojen antaminen	14
2.3	Laissa sääntelemättömät tehtävät	14
2.4	Tilintarkastajan raportointi	16
2.4.1	Tilinpäätösmerkintä	16
2.4.2	Tilintarkastuskertomus	16
2.4.3	Tilintarkastuspöytäkirja	18
2.5	Tilintarkastus ja väärinkäytökset	19
2.5.1	Olellisuus tilintarkastuksessa	20
2.5.2	Salassapitovelvollisuus	22
2.5.3	Ilmoitusvelvollisuus PIE-yhteisöjen tilintarkastuksessa	23
3	Odotuskuilu	25
3.1	Odotuskuilun määritelmä ja rakenne	25
3.2	Aikaisempien tutkimusten tuloksia	26
3.3	Odotuskuilun pienentäminen	37
4	Kyselytutkimus	41
4.1	Tutkimuksen lähestymistapa	41
4.2	Kyselytutkimus ja tutkimusmenetelmät	42
4.3	Kyselylomake	43
5	Kyselytutkimuksen tulokset	48
5.1	Ensimmäinen hypoteesi	49
5.2	Toinen hypoteesi	54

5.3 Kolmas hypoteesi	55
6 Yhteenveto	58
Lähteet	60
Liitteet	65
Liite 1. Saateviesti vastaajille	65
Liite 2. Kyselylomake	66

Taulukot

Taulukko 1. ISA 705: Lausunnon mukauttaminen	18
Taulukko 2. Kyselyyn vastanneet	47
Taulukko 3. Vastaajien koulutustausta	47
Taulukko 4. Tilintarkastajan lakisääteiset velvollisuudet	49
Taulukko 5. Tilintarkastajalle ehdotetut velvollisuudet	51
Taulukko 6. Tilintarkastajan riippumattomuus	53
Taulukko 7. Tilintarkastajan raportointi	55

1 Johdanto

Ensimmäiseksi tarkastellaan tilintarkastuksen historiaa ja sen perimmäistä tarkoitusta, jotta odotuskuiluongelmaa ja sen muodostumista voitaisiin ymmärtää paremmin.

1.1 Tilintarkastuksen tarve ja odotuskuilu

Yritystoiminta on muuttunut merkittävästi viimeisen 160 vuoden aikana. Yritykset ovat kasvaneet omistajansa johtamista, muutamia työntekijöitä käsittävistä yrityksistä monikansallisiksi, tuhansia ihmisiä työllistäviksi suuryhtiöiksi. Niiden johto on siirtynyt osakkeenomistajilta pienelle ryhmälle ammattimaisia johtajia, jonka seurauksena johtajien on täytynyt raportoida toimistaan omistajille ja muille sidosryhmille. (Porter, Simon, & Hatherly, 2003, s. 8–9.) Omistuksen ja johdon eriytyminen ja yritysvarallisuuden erotessa yksityisvarallisuudesta sijoittajille on syntynyt tarve valvoa omaa omistajan etuaan. (Kosonen, 2005, s. 32.)

Tilintarkastuksen teoriassa tilintarkastuksen lähtökohtana on tilintekovelvollisuus (accountability) joko useamman osapuolen kesken tai julkiseen tilintekovelvollisuuteen perustuvana. Tilintarkastus perustuu tämän velvollisuuden täyttämiseen ja sen yhteydessä annettavan informaation varmistamiseen. Tilintekovelvollisuutta ja tilintarkastuksen perimmäistä tarvetta voidaan perustella taloustieteellisistä teorioista lähtien agenttiteorian avulla. (Steiner, 1999, s. 34.)

Agenttiteoriassa käsitellään kannustinongelmia yrityksessä, jossa resurssien omistus ja valvonta ovat eriytyneet. Yrityksen teoriassa yhtiö nähdään tuotannontekijöiden, omistajien ja asiakkaiden välisten sopimuksenomaisten suhteiden, agenttisuhteiden, verkona. Agentti-suhde voidaan määritellä päämiehen ja agentin väliseksi sopimusperusteiseksi suhteeksi, jossa päämies (osakkeenomistaja) valtuuttaa agentin (johto) toimimaan hänen puolestaan ja tämä valtuutus sisältää siten myös päätösvaltaa. Aina, kun yhden ryhmän resurssit uskotaan toiselle, tarvitaan jonkinlainen tarkastus näiden resurssien käytöstä. Molempien osapuolten tavoite maksimoida hyötynsä suhteesta voi

kuitenkin johtaa ristiriitoihin päämiehen ja agentin välillä. Sen lisäksi päämiehen voi olla vaikea arvioida agentin toimintaa, sillä usein päämiehellä ei ole käytettävissään samoja tietoja kuin agentilla. Informaation jakautuessa epäsymmetrisesti, päämiehen on luotava järjestelmiä, joilla hänen etunsa kyetään turvaamaan. Esimerkiksi osakkeenomistaja joutuu tekemään päätöksensä yrityksen johdon tuottaman informaation perusteella ja jotta omistaja voisi varmistua tämän tiedon luotettavuudesta, on tämän tiedon varmentaminen annettu tilintarkastajan tehtäväksi. Alun perin tilintarkastus on ollut vapaaehtoinen valvonnan keino, jolla edellä mainittuja ongelmia on pyritty ratkaisemaan. Jotta tilintarkastus voisi vaikuttaa agenttikustannuksia vähentävästi ja päätöksentekotilanteessa varmuutta lisäävästi, päämiehen on voitava luottaa siihen, että tilintarkastaja on agentista riippumaton taho. (Jensen & Meckling, 1976, s. 308–324; Sweeney, 1997, s. 18; Saarikivi, 1999, s. 34–36; Koh & Woo, 2001, s. 178.)

Riippumattoman tilintarkastuksen tarve on siis yhteiskunnallinen ja perustuu sen asettamiin vaatimuksiin. Laajentuneiden pääomamarkkinoiden ja arvopaperikaupan toimivuuden kannalta on olennaista, että pörssiyrityöiden toiminnastaan antamiin tietoihin voidaan luottaa. (Tomperi, 2016, s. 9.) Tilintarkastajia käytetään, kun halutaan asiantuntevia, luotettavia ja objektiivisiä arvioita taloudellisista ja oikeudellisista asioista. Usein tilintarkastajilta odotetaan kuitenkin enemmän kuin mitä hänen tehtävänsä esimerkiksi annetun toimeksiannon tai lainsäädännön perusteella edellyttää, vaikka lainsäädännössä tilintarkastajan vastuuta on rajattu tarkasti. (Horsmanheimo & Steiner, 2009, s. 17.) Tätä tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä odotuseroa kutsutaan tilintarkastuksen odotuskuiluksi.

Viitasen (1995) mukaan odotuskuilu johtuu siitä, että yrityksen eri sidosryhmät (osakkeenomistajat, luotonantajat, tavarantoimittajat jne.) ja ns. suuri yleisö ja media odottavat tilintarkastajilta erilaista toimintaa kuin mitä lait ja tilintarkastajat itse itseltään edellyttävät. Tilintarkastuksen antaman varmuuden laajuus ymmärretään usein väärin. Aina ei ymmärretä myöskään sitä, mikä tilintarkastuksen todellinen tavoite on tai että sen suorittamiseen liittyy aina luontaisia rajoitteita. Tilintarkastusstandardit määrittelevät

sen, miten tilintarkastus tulisi suorittaa, ja usein tilinpäätöksen käyttäjillä ei ole käsitystä niiden sisällöstä. Vika ei ole silti aina tilinpäätöksen käyttäjissä. Lainsäätäjien ja standardien laatijoiden käsitykset ja määräysten sisältö saattavat poiketa siitä, mitä tilintarkastukselta oikeasti odotetaan.

Yksi osa-alue, jossa odotuskuilun olemassaolo muodostuu erittäin haitalliseksi tilintarkastuksen maineelle ja siitä saadulle kuvalle, koskee tilintarkastajien roolia väärinkäytösten havaitsemisessa. Tilintarkastusala on noussut kiistellyksi aiheeksi vuosituhannen alun suurta julkisuutta saaneiden yritysskandaalien takia, joten olisi tärkeää kartoittaa yhteiskunnan odotuksia tilintarkastajan roolista ja velvollisuuksista ja ryhtyä toimiin näiden yhdenmukaistamiseksi ja siten parantaa tilintarkastuksen imagoa (Hassink, Bollen, Meuwissen & Vries, 2009, s. 85). Edellä mainitut skandaalit kuten yhdysvaltalaisen Enronin ja WorldComin tai italialaisen Parmalatin tapaukset ovat omiaan rapistamaan tilintarkastusalan uskottavuutta. Taloudellisia skandaaleja on aina seurannut syytösten tulva. Tilintarkastajia on arvosteltu mm. siitä, miksi he eivät ole varoittaneet sidosryhmiä yhtiöiden taloudellisen aseman heikkenemisestä tai miksi he eivät huomaa kaikkia petoksia ja väärinkäytöksiä, joita yrityksissä tapahtuu. (Dennis, 2010, s. 131.)

Odotuskuilu toimii myös muutoksen voimana. Vuosituhannen alun yritysskandaalit ja niitä seurannut julkinen paine olivat yhtenä voimana Yhdysvalloissa säädetyn Sarbanes–Oxley (SOX) lain voimaantulolle vuonna 2002. Euroopassa maailmanlaajuisen finanssikriisin 2008–2009 seurauksena esitettiin useita eri ehdotuksia tilintarkastuksen kehittämiseksi. Vuonna 2010 Euroopan komissio julkaisi vihreän kirjan, joka sisälsi lukuisia ehdotuksia koskien esimerkiksi kieltoa tarjota tiettyjä muita kuin tilintarkastuspalveluita ja rajoituksia tilintarkastajan toimikausien kestolle. Laajan keskustelun jälkeen vuonna 2014 Euroopan neuvosto hyväksyi lainsäädäntöpakettin, joka sisälsi uuden tilintarkastusdirektiivin ja PIE-asetuksen, jotka vaikuttivat siten myös Suomessa säädetyn uuden tilintarkastuslain voimaantumiseen vuonna 2016. (Ruhnke & Schmidt, 2014, s. 573.)

1.2 Tavoitteet ja lähestymistapa

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, kuinka sijoittamista harjoittavan niin sanotun suuren yleisön näkemykset eroavat siitä, mitä tilintarkastajien tehtäviksi ja velvollisuuksiksi on laissa ja standardeissa säädetty. Odotuskuilusta löytyy paljon aikaisempaa tutkimusta. Useissa tutkimuksissa odotuskuilun on havaittu olevan suuri liittyen tilintarkastajan tehtävien ja vastuun laajuuteen, riippumattomuutta uhkaaviin tekijöihin ja tilintarkastajan raportointiin.

Kyselytutkimus suoritettiin linkittämällä kyselyyn johtava linkki Facebook-ryhmään nimeltä Sijoituskerho. Ryhmään voivat liittyä kaikki sijoittamisesta kiinnostuneet tai harjoittavat henkilöt. Sijoittajat ovat yksi tärkeimmistä tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjryhmistä ja näin ollen kyselyllä voitaisiin saada selville ns. suuren yleisön näkemyksiä tilintarkastuksesta.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman teoriaosassa tarkastellaan mitä tilintarkastus on ja mitä tehtäviä ja velvollisuuksia tilintarkastajalle on säädetty. Odotuskuilua tutkitaan aikaisempien tutkimusten ja akateemisen kirjallisuuden valossa.

Ensimmäinen luku sisältää johdannon aihealueeseen, tutkielman tavoitteet ja lähestymistavan sekä tutkielman kulun. Toisessa luvussa käsitellään tilintarkastusta sekä tilintarkastajan tehtäviä ja raportointia. Kolmannessa luvussa perehdytään odotuskuiluilmiöön aikaisempien tutkimusten ja kirjallisuuteen tukeutuen sekä tarkastellaan keinoja odotuskuilun pienentämiseksi. Lopulta kappaleessa neljä suoritetaan kyselytutkimus, joka osoitetaan sijoittamisesta kiinnostuneille perustettuun Facebook-ryhmään. Kyselytutkimuksen tuloksia analysoidaan kappaleessa viisi.

2 Tilintarkastajan tehtävät ja sääntely

Seuraavaksi tarkastellaan tilintarkastajan tehtäviä ja raportointia sekä tilintarkastustyöhön liittyviä kysymyksiä. Ensimmäiseksi käydään läpi, mitkä lait ja määräykset tätä toimintaa ohjaavat. Odotuskuilua voidaan kaventaa siten, että tilinpäätöksen käyttäjillä olisi realistisemmat käsitykset tilintarkastuksesta ja sen todellisesta luonteesta. Odotuskuilua käsittelevissä tutkimuksissa on esimerkiksi havaittu, että tilintarkastajilta odotetaan väärinkäytösten paljastamisessa ja ehkäisemisessä kohtuuttoman paljon enemmän, kuin mitä heillä on lainsäädännön ja tarkastustyön luonteen vuoksi mahdollista saavuttaa.

Suomessa tilintarkastustoiminta perustuu tilintarkastuslakiin (1141/2015) ja valtioneuvoston tilintarkastuksesta antamaan asetukseen (1377/2015). Se on järjestyksessään kolmas tilintarkastuslaki, kun ensimmäinen varsinainen tilintarkastuslaki ja –asetus astuivat voimaan 1995. Tilintarkastusta koskevia määräyksiä on myös yhteisöläinsäädännössä, esimerkiksi osakeyhtiölaissa ja säätiölaissa. Lisäksi kirjanpitolaissa, arvopaperimarkkina- ja lukuisissa muissa taloutta sääntelevissä laeissa on tilintarkastusta koskevia määräyksiä. Tilintarkastajan on työssään huomioitava tilintarkastusasiakasta koskeva erityislainsäädäntö. Yleislakina tilintarkastuslaki väistyy, jos muualla lainsäädännössä säädetään siitä poikkeavasti. Tilintarkastuslakia sovelletaan rinnakkain muiden lakien kanssa. Tilintarkastajien toimintaa ohjaavat myös lainsäädäntöä alempiasteiset ohjeet ja päätökset, joita antavat esimerkiksi eri viranomaiset, tuomioistuimet ja Tilintarkastusvalvonta. (Korkeamäki, 2016, s. 10–11.)

EU-tason direktiiveillä ja asetuksilla on pyritty yhdenmukaistamaan valtioiden välisiä sääntöjä ja käytäntöjä. Uudessa tilintarkastuslaissa (1141/2015) on huomioitu tilintarkastusdirektiiviin (2014/56/EU) tehdyt muutokset. Samaan aikaan astui voimaan yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä (PIE-yhteisöjä) koskeva EU:n tilintarkastusasetus (537/2014). (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2018). PIE-yhteisöjä ovat pörssiyritykset, vakuutusalan yritykset ja luottolaitokset. PIE-asetus asettaa erityisiä velvoitteita listayhtiöissä ja muissa PIE-yhteisöissä suoritettaviin tilintarkastuksiin. EU-tasoiset asetukset tulevat voimaan sellaisenaan.

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa. Hyvän tilintarkastustavan velvoittavuus koskee kaikkia tilintarkastuslain soveltamisalaan kuuluvia tehtäviä, eli niin lakisääteistä tilintarkastusta kuin muuta toimintaa, jota harjoitetaan tilintarkastajan ominaisuudessa. Hyvän tilintarkastustavan lähteitä ovat lait ja asetukset, kansainväliset tilintarkastusstandardit, ammattikirjallisuus, valvontaelimien ja tuomioistuimien ohjeet ja päätökset, sekä havainnot siitä, miten huolelliset ammattihenkilöt yleensä toimivat (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 178–181). Se määrittellään usein hyvään kirjanpitotapaan tai liiketapaan rinnastettavaksi tapaoikeudeksi. Se voidaan nähdä myös normistoksi, jonka noudattamista jokaiselta tilintarkastajalta voidaan kohtuudella odottaa (Kosonen, 2005, s. 87). Säännöksellä pyritään ohjaamaan tilintarkastusta, jotta se suoritettaisiin asianmukaisesti ja laadukkaasti. Usein tilintarkastus katsotaan suoritetuksi asianmukaisesti, jos se on suoritettu hyvän tilintarkastustavan, ja siten myös lakien ja tilintarkastusstandardien mukaisesti. Tilintarkastuslaki määrittelee tarkastuksen tavoitteen, mutta ei määrää tarkasti sitä, miten tarkastus olisi tehtävä, joten vastuusta voidaan hakea hyvän tilintarkastustavan lähteistä. Hyvän tilintarkastustavan käsite muuttuu tilintarkastusalan mukana ja Suomen Tilintarkastajat ry:llä on keskeinen asema hyvän tilintarkastustavan kehittämisessä Suomessa.

Lisäksi tilintarkastajan on noudatettava tehtävissään ammattieettisiä periaatteita. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on suoritettava laissa tarkoitetut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen.

Tilintarkastusdirektiivin mukaan tilintarkastukset tulee suorittaa EU:n komission hyväksymiä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja noudattaen. Niillä tarkoitetaan kansainvälisen tilintarkastajaliitto IFAC:n laatimia ISA- ja ISQ1-standardeja. Suomessa niiden käyttöä arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 10.)

2.1 Lakisääteinen tilintarkastus

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuksen kohteena on yhteisön ja säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto (TilintarkL 3:1 §). Tätä tilintarkastajan ydintehtävää

kutsutaan usein lakisääteiseksi tilintarkastukseksi. Lakisääteinen tilintarkastus voidaan määritellä myös siten, että se koostuu kaikesta siitä työstä, joka oikeushenkilön tilintarkastajaksi valitun tehtäväksi voidaan antaa. Edellä mainittu tarkoittaa sitä, että myös vapaaehtoisissa tilintarkastuksissa on noudatettava lain soveltamisalan mukaisia velvoitteita.

Tilintarkastuslain mukaisena tilintarkastuksen tavoitteena on käytännössä se, että tilintarkastaja antaa lausunnon yhtäältä siitä, antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset ja toisaalta siitä, onko toimintakertomus laadittu siihen sovellettavien säännösten mukaisesti ja ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on puolestaan selvittää tarkastuskohteen vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta ja mahdollista vahingonkorvausvelvollisuutta kyseistä oikeushenkilöä koskevien säännösten perusteella. Nämä tilintarkastuksen suorittamista ja tilintarkastajan raportointia koskevat tehtävät määrittävät tilintarkastuksen minimilaa-juuden. (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 82–83.)

Lakisääteinen tilintarkastus voidaan jakaa valvonta- ja neuvonantotehtävään. Valvonta-tehtävän lisäksi tilintarkastajan tehtävänä on neuvoa, miten kirjanpidon ja tilinpäätöksen sekä hallinnon puutteet ja virheet on korjattava. Lisäksi tilintarkastajan on kerrottava, mihin yrityksen vastuuhenkilöiden olisi kiinnitettävä huomiota. (Steiner, 1999, s. 15.)

Kansainvälisen tilintarkastusstandardin ISA 200 ”Riippumattoman tilintarkastajan yleiset tavoitteet ja tilintarkastuksen suorittaminen ISA-standardien mukaisesti” mukaan tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Kun tilintarkastus suoritetaan tilintarkastusstandardien mukaisesti, tilintarkastaja hankkii kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virhettä tai puutetta. Kohtuullisella

varmuudella tarkoitetaan korkeaa varmuustasoa. Tämä varmuustaso saavutetaan, kun tilintarkastaja on hankkinut tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä alentaakseen tilintarkastusriskin hyväksyttävälle tasolle. Se ei tarkoita ehdotonta varmuutta, koska tilintarkastukseen ja kontroleihin liittyy luontaisia rajoitteita. Tilintarkastajan lausunto on siten ennemminkin vakuuttava kuin täydellisen varmuuden antava. Kohtuullisessa varmuudessa hyväksytään riski siitä, että tilintarkastuslausunto ei ole asianmukainen, ja tätä riskiä kutsutaan tilintarkastusriskiksi. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 85) Kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa käsitellään lisäksi tilintarkastajan velvollisuutta soveltaa olennaisuuden käsitettä suunnitellessaan ja suorittaessaan tilintarkastusta.

Tilintarkastajan tehtävät eivät ole vapaaehtoisia tilintarkastusasiakkaallekaan audit is an audit-periaatteen mukaisesti. Jos yhteisössä päätetään suorittaa tilintarkastus, vaikka siihen lainmukaista velvoitetta olisikaan, se on siis suoritettava kaikkia tilintarkastuslain velvoitteita noudattaen. (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 15).

ISA 320 sanotaan, että virheellisyyksien, mukaan lukien tiedon pois jättämiset, katsotaan olevan olennaisia, jos niiden yksin tai yhdessä voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudelliseen päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella. Sovellettava olennaisuus määritellään ammatilliseen harkintaan perustuen, ja siihen vaikuttavat tilintarkastajan näkemys tilinpäätöksen käyttäjien taloudellisen informaation tarpeista. Standardissa todetaan kuitenkin, että tässä yhteydessä tilintarkastajan on kohtuullista olettaa, että:

- a) käyttäjillä on kohtuullinen tietämys liiketoiminnasta ja taloudellisista toiminnoista sekä kirjanpidosta ja halukkuutta tutkia tilinpäätöksen sisältämiä tietoja kohtuullisen huolellisesti
- b) käyttäjät ymmärtävät, että tilinpäätös laaditaan, esitetään ja tilintarkastetaan käyttäen olennaisuusrajoja

- c) käyttäjät tiedostavat luontaiset epävarmuustekijät määritettäessä sellaisia lukuja, jotka perustuvat arvioiden ja harkinnan käyttöön sekä tulevaisuuden tapahtumien huomioon ottamiseen; ja
- d) käyttäjät tekevät tilinpäätökseen sisältyvien tietojen perusteella järkeviä taloudellisia päätöksiä

Nämä standardien mukaiset määritelmät ovat olennaisia pohdittaessa kysymyksiä siitä, miksi tilintarkastaja ei ole huomannut jotain virhettä tai väärinkäytöstä.

2.2 Todistusten ja lausuntojen antaminen

Tilintarkastuslakia sovelletaan myös niihin toimiin, jotka muussa laissa tai asetuksessa on säädetty tilintarkastajan tehtäväksi tai joiden perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön. Tilintarkastajan lakisääteisenä tehtävänä voi siis olla myös muita toimeksiantoja kuin tavanomainen lakisääteinen tilintarkastus. Muut lakisääteiset tehtävät suoritetaan niitä koskevien säännösten mukaisesti. (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 16.)

Esimerkiksi eri yhteisölaite sisältävät säännöksiä, jotka koskevat tilintarkastajan velvollisuutta antaa lausuntoja erityistilanteissa. Esimerkkeinä tässä kohdassa mainituista tehtävistä voidaan mainita tilintarkastajan rekisteriviranomaiselle antamaa lausuntoa osakkeiden merkintähinnan maksamisesta, listaesitteen tarkastaminen tai apporttiomaisuudesta annettua lausuntoa.

2.3 Laissa sääntelemättömät tehtävät

Lakisääteisen tilintarkastuksen ja erityislakien mukaisten tehtävien lisäksi tilintarkastajat tekevät tarkastuksia ja antavat lausuntoja vapaaehtoisesti ja sopimuksen perusteella.

Tällöin raportoidaan muulle taholle kuin viranomaiselle tai tuomioistuimelle. Näitä vapaaehtoisia tarkastuksia ovat esimerkiksi konkurssipesän erityistarkastus tai osakeyhtiölain (OYL 7:7 §) mukainen erityinen tarkastus. Kun tehtävät suoritetaan tilintarkastajan ominaisuudessa, niiden suorittamisessa on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa ja ammattieettisiä periaatteita. (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 21–22.)

Tilintarkastaja voi tarjota ja ottaa vastaan myös muita toimeksiantoja. Näitä voivat olla erilaiset neuvonanto ja konsultointitehtävät. Tutkimuksissa on havaittu, että yritysjohdon ja tilintarkastajien näkemykset muiden palveluiden tarjoamisesta ovat varsin yhtenevät, mutta muut sidosryhmät, esimerkiksi osakkeenomistajat, pelkäävät tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantuvan. Neuvonantotoiminnan ja tilintarkastuksen yhteensopimattomuutta on perusteltu mm. neuvonantotoiminnasta syntyvällä taloudellisella intressillä tai palkkioriippuvuudella (Saarikivi, 2000, s. 372).

Tilintarkastusyhteisöt tarjoavat muita kuin varmennuspalveluita osaamisensa ja asiantuntemuksena perusteella. Tilintarkastusyhteisöille on muodostunut hyvä käsitys tilintarkastusasiakkaan liiketoiminnasta ja tästä työstä voi olla hyötyä myös tavallisessa varmennustoimeksiannossa. Muita kuin varmennustoimeksiantoja tarjotessa tulee kuitenkin pohtia, aiheuttavatko muut toimeksiannot vaaraa tilintarkastajan riippumattomalle ja objektiiviselle toiminnalle. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2009, s. 79.)

PIE-yhteisöjen tilintarkastuksissa muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamista on osittain rajoitettu. Kaikki sellaiset palvelut, joita ei nimenomaisesti ole kielletty, ovat sallittuja riippumattomuusedellytykset huomioon ottaen. Tiettyjä palveluita saa suorittaa vain, jos niillä ei ole suoraa vaikutusta tarkastettavaan tilinpäätökseen tai niiden vaikutus on vähäinen. Tällaisia palveluita ovat tietyt vero- ja arvonmäärityspalvelut. Tilintarkastaja saa tuottaa tilintarkastusasiakkaalleen kirjanpidon hoitamiseen ja tilinpäätöksen laatimiseen liittyviä rutiininomaisia ja mekaanisia palveluita, kunhan se ei ole yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö (Suomen tilintarkastajat ry, 2016, s. 552). Säännöksen avulla pyritään varmistamaan tilintarkastajan riippumattomuus.

2.4 Tilintarkastajan raportointi

Tilintarkastuslaissa määritellyt tilintarkastajan raportointimuodot ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus ovat julkisia raportteja, kun taas yhteisön vastuuvuvelloiselle toimitettava tilintarkastuspöytäkirja on yhteisön sisäinen pöytäkirja. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2015, s. 206.)

2.4.1 Tilinpäätösmerkintä

Tilinpäätösmerkintä on yksinkertaisin tilintarkastuksesta annettava raportti. Merkinnän tarkoitus on yksilöidä tarkastettu tilinpäätös ja toimintakertomus. Merkinnässä todetaan, että tilintarkastus on päättynyt ja että tilintarkastuskertomus on annettu, eikä se sisällä enää mitään kannanottoja vaan sen tarkoituksena on ainoastaan informoida tilinpäätöksen käyttäjää siitä, että kyseinen tilinpäätös on tilintarkastettu. Tilinpäätösmerkintä tehdään tasekirjan alkuperäiskappaleeseen. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2015, s. 211.)

2.4.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastaja raportoi työnsä tuloksista ja se on tärkein tilintarkastajan tuottama raportti. Tilintarkastajan on annettava kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomus voi olla vakiomuotoinen tai mukautettu. Tilintarkastuslaissa säännellään sen vähimmäisisällöstä ja antamisesta toimitelmelle. Tilintarkastuskertomuksen tulee sisältää lausunto siitä, antavatko tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. (TilintarkL 3:5 §.) ISA 700 standardin mukaan kertomus sisältää seuraavat osat: otsikko, vastaanottaja, johdantokappale, toimivan johdon vastuu tilinpäätöksestä, tilintarkastajan velvollisuudet, tilintarkastajan lausunto, muut raportointivälitteet, tilintarkastajan allekirjoitus, tilintarkastuskertomuksen antamispäivä ja tilintarkastajan osoitetiedot (Suomen Tilintarkastajat ry, 2015). Tilintarkastuskertomus siis viestittää tilinpäätöksen lukijalle, onko tarkastuksen

kohteena olevan yhteisön tilinpäätös sellainen kuin säännökset edellyttävät ja onko yhteisön hallintoa hoidettu asianmukaisesti (Aho & Vänskä, 1996, s. 112). Tilintarkastuskertomuksen perusteella tiedon käyttäjä voi muodostaa oman mielipiteensä yhtiön tilasta ja sen tuottaman tiedon luotettavuudesta. Jos tilinpäätös on laadittu lakien ja sääntöjen mukaisesti, eikä tilintarkastaja esitä lisätietoja tai huomautusta, tilintarkastuskertomus voidaan antaa vakiomuotoisena.

Lisätiedon antaminen eli lisätietokappaleen esittäminen tilintarkastuskertomuksessa ei kuitenkaan vaikuta lausuntojen sisältöön. Näiden ISA 706:n mukaisten tiettyjä ja muita seikkoja painottavien kappaleiden eli lisätietojen lisäämisessä kertomukseen ei ole kyse kertomukseen sisältyvien lausuntojen mukauttamisesta vaan lisäkommunikaatiosta, joilla halutaan kiinnittää lukijan huomio johonkin tilinpäätökseen sisältyvään seikkaan tai muuhun seikkaan. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuskertomuksessa on esitettävä tarpeelliset lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja on kiinnittänyt erityistä huomiota sekä seikoista, jotka voivat antaa olennaista aihetta epäillä yhteisön kykyä jatkaa toimintaansa. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2015, s. 159.)

Tilintarkastajan on esitettävä tilintarkastuskertomuksessa huomautus, jos yhtiön vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus tai on rikkonut tarkastuskohdetta koskevaa lainsäädäntöä tai yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Tilintarkastuskertomusta kutsutaan mukautetuksi siis silloin, kun siinä esitetyt lausunnot ovat ehdollisia tai kielteisiä, tai siinä on esitetty tilintarkastuslain mukainen lisätieto tai huomautus. Mukautettujen lausuntojen perusteet on annettava tilintarkastuskertomuksessa (Suomen Tilintarkastajat ry, 2015, s. 158–167.)

Kun tilintarkastaja laatii tilintarkastuskertomusta, hänen on arvioitava, onko tilintarkastuskertomukseen sisältyviä lausuntoja tarpeellista mukauttaa. Hänen on siis tehtävä johtopäätös siitä, onko tilinpäätöksessä olennaista virheellisyyttä tai onko olennaisia asioita,

joiden osalta tilintarkastaja ei ole kyennyt hankkimaan tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaan tilintarkastusevidenssiä, jotta hän pystyisi toteamaan, onko tilinpäätöksessä olennaista virheellisyttä. Tämän lisäksi hänen on harkittava, onko sellaisia seikkoja, jotka aiheuttaisivat tarpeen kiinnittää lukijoiden huomiota esittämällä lisätieto. Tällaisia ovat seikat, jotka jo sisältyvät tilinpäätökseen tai muut seikat, jotka ovat relevantteja käyttäjien tilintarkastuksesta, tilintarkastajan velvollisuuksista tai tilintarkastuskertomuksesta saaman käsityksen kannalta. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2015, s. 161). Tilintarkastajan harkintaa siitä, minkälaisen lausunnon hän päätyy antamaan, ohjataan ISA 705:ssa.

Taulukko 1. ISA 705: Lausunnon mukauttaminen.

Mukauttamiseen johtavan seikan luonne	Tilintarkastajan harkintaan perustuva ratkaisu tilinpäätökseen kohdistuvien vaikutusten tai mahdollisten vaikutusten laajuudesta	
	<i>Olennainen, mutta ei laajalle ulottuva</i>	<i>Olennainen ja laajalle ulottuva</i>
<i>Tilinpäätös on olennaisesti virheellinen</i>	Ehdollinen lausunto	Kielteinen lausunto
<i>Ei pystytä hankkimaan tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä</i>	Ehdollinen lausunto	Jätetään lausunto antamatta

2.4.3 Tilintarkastuspöytäkirja

Tilintarkastaja laatii tilintarkastuspöytäkirjan silloin kun hän esittää huomautuksia hallitukselle tai muulle vastuulliselle toimielimelle. Pöytäkirjassa esitettävät huomautukset ovat vähäisempiä virheitä tai puutteita, kun taas tilintarkastuskertomuksessa esitettävän huomautuksen on oltava olennainen ja se halutaan saattaa ulkopuolisten tietoon. Pöytäkirja laaditaan siis silloin, kun tilintarkastaja katsoo aiheelliseksi esittää vastuuvolliselle sellaisen huomautuksen, jota ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa.

Tilintarkastuspöytäkirja voidaan antaa tilikauden aikana tai samaan aikaan tilinpäätöksen tarkastuksen kanssa, mutta yleensä se on syytä antaa välittömästi, kun huomauttamiseen johtava asia on havaittu. Toimielimen on käsiteltävä pöytäkirja viipymättä.

Pöytäkirjassa esitettävät seikat halutaan tuoda johdon tietoon luottamuksellisesti ja se ei siten ole julkinen asiakirja. Jos seikkojen korjaamiseen ei ryhdytä, voi pöytäkirjassa esitetty huomautus johtaa tilintarkastuskertomuksessa huomauttamiseen. (Halonen ja muut, 2010, s. 454–456)

2.5 Tilintarkastus ja väärinkäytökset

Vaikka tilintarkastus suoritettaisiin määräysten mukaisesti, on aina olemassa riski, että tilintarkastaja ei huomaa tahallisia väärinkäytöksiä. Riski siitä, että olennainen väärinkäytös jää huomaamatta on suurempi kuin riski, että olennainen virhe jää huomaamatta. Usein väärinkäytöksiin liittyy suunniteltuja peittämisjärjestelyitä ja väärien tietojen antamista. Tilintarkastaja on velvollinen hankkimaan kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätös sisällä väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä. Tilintarkastajan kyky havaita väärinkäytöksiä riippuu esimerkiksi väärinkäytöksen tekijän taitavuudesta salata tekonsa sekä mukana olevien henkilöiden asemasta yhteisössä. Tiettyillä henkilöillä on taitoa ja valtaa sivuuttaa valvontakontrolleja. Myös tilintarkastuksen luontaiset rajoitteet rajoittavat väärinkäytösten havaitsemisen mahdollisuuksia. Johdolla ja yhteisön hallintoelimillä on ensisijainen vastuu väärinkäytösten estämisestä ja havaitsemisesta. Tätä velvoitetta voidaan perustella esimerkiksi osakeyhtiölain velvoitteilla. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 174–202.). Tilintarkastajien velvollisuuksia väärinkäytöksissä ohjaa ISA 240:n sisältö. Standardi sisältää lähinnä ohjeita liittyen tilintarkastajan velvollisuuteen arvioida väärinkäytösriskejä, ohjeita tilintarkastustoimenpiteisiin epäiltyjen väärinkäytösten paljastamiseksi tai kuinka niistä on kommunikoitava eteenpäin.

Seuraavaksi tarkastellaan tilintarkastuksen suorittamisen luonnetta, tilintarkastajan sallasapitovelvollisuutta sekä tilanteita, joissa tilintarkastajalla voi tulla arvioitavaksi se, onko hänen ilmoitettava asiasta viranomaiselle. Viimeaikaiset uudistukset tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuudesta ovat jakaneet mielipiteitä tilintarkastuspiireissä.

Tilintarkastajien keskuudessa ja eettisissä säännöissä salassapitovelvollisuuden ja luottamuksellisuuden on katsottu olevan tilintarkastuksen kulmakiviä.

2.5.1 Olennaisuus tilintarkastuksessa

Kun liiketoiminta on kehittynyt entistä monimutkaisemmaksi, kaikkien liiketoimien tarkastamiseen liittyvät kustannukset ylittäisivät tällaisesta seurannasta saatavat hyödyt (Sweeney, 1997, s. 18). Siksi riskiperusteisessa tilintarkastuksessa tilintarkastaja hankkii ja arvio tilintarkastusevidenssiä saadakseen kohtuullisen varmuuden siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena arvioiden väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä. Koska transaktioita on yksinkertaisessakin yhteisössä paljon, olisi rajallisten resurssien puitteissa mahdotonta käydä läpi jokainen liiketapahtuma ja tase-erä samalla tarkkuudella. Kohtuullisessa varmuudessa tilintarkastaja hyväksyy jonkinasteisen riskin siitä, että tilinpäätös ei ole asianmukainen. Tilintarkastusevidenssiä hankitaan tarpeellinen määrä tilintarkastustoimenpiteiden avulla tilintarkastusriskin alentamiseksi hyväksyttävälle tasolle ja johtopäätösten perustaksi. ISA-standardit edellyttävät, että tilintarkastus suunnitellaan ja toteutetaan siten, että toimenpiteillä vastataan arvioituihin riskeihin. Tilintarkastajan tulee suorittaa riskienarviointitoimenpiteitä muodostaakseen käsityksen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä sekä yhteisön sisäisen valvonnan tasosta sekä arvioida olennaisen virheellisuuden ja väärinkäytöksen riskiä tilinpäätöksessä (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 496). Tämän jälkeen tilintarkastus suunnataan siis niille alueille, joissa arvioidut riskit olennaiselle virheelle tai väärinkäytökselle ovat suurimmillaan. Jotkin alueet voidaan tarkastaa yleisluonteisemmin ja toiset yksityiskohtaisesti.

Olennaisuuden määrittäminen perustuu tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan. Virheellisyyksien ja tietojen esittämättä jättämiset ovat olennaisia, jos niiden yksin tai yhteen laskettuna voidaan kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudellisiin päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 85). Arvioidessa sitä, onko jokin virhe olennainen, on otettava huomioon virheen laatu sekä suuruus. Verrattain pienestäkin rahamäärästä voi syntyä olennainen vaikutus.

Olenaisuus määritellään usein jonain numeerisena arvona. Vertailukohteena kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaan pidetään esimerkiksi tulosta ennen veroja, liikevaihtoa, taseen loppusumaa tai omaa pääomaa.

Tilintarkastajan on ensin määriteltävä olenaisuus tilinpäätökselle kokonaisuutena. Lisäksi jos on olemassa tekijöitä, jotka voivat viitata siihen, että on olemassa yksi tai useampia liiketapahtumien lajeja, tilien saldoja tai tilinpäätöksessä esitettäviä tietoja, joiden osalta tilinpäätökselle kokonaisuutena määritetty olenaisuutta pienempien virheellisyyksien voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan käyttäjien tilinpäätöksen perusteella tekemiin taloudellisiin päätöksiin, tulee tarkastajan määritellä myös näitä seikkoja koskeva olenaisuustaso tai -tasot. Jos tilintarkastus suunniteltaisiin pelkästään sellaisten virheellisyyksien havaitsemiseksi, jotka ovat olenaisia yksittäin tarkasteltuna, jätetään huomioimatta se tosiseikka, että yksittäin tarkasteltuna epäolennaiset virheet saattavat yhdessä tehdä tilinpäätöksestä olenaisesti virheellisen, eikä tällöin jää varaa havaitsemattomia virheitä varten. Siten tilintarkastajan on määriteltävä standardien mukaisesti ns. tarkastustyössä käytettävä olenaisuus. Tämä olenaisuus on pienempi, kuin tilintarkastukselle asetettu kokonaisolenaisuus. Tarkastustyössä käytettävä olenaisuus asetetaan, jotta saataisiin alennettua asianmukaiselle tasolle todennäköisyys sille, että tilinpäätöksen korjaamattomien ja havaitsemattomien virheellisyyksien yhteenlaskettu määrä ylittää tilinpäätökselle asetetun kokonaisolenaisuuden. Vastaavasti myös tiettyjä liiketapahtumia, tilien saldoja tai tilinpäätöksessä esitettäviä tietoja varten määritetty olenaisuus asetetaan, jotta saataisiin alennettua korjaamattoman ja havaitsemattoman virheen todennäköisyys asianmukaiselle tasolle. Se, kuinka paljon pienemmäksi tarkastustyössä käytettävä olenaisuus asetetaan, edellyttää tilintarkastajan ammatillisen harkinnan käyttämistä. Tähän vaikuttavat mm. tilintarkastajan yhteisöstä muodostama käsitys riskienarviointitoimenpiteitä suoritettaessa sekä aiemmissa tilintarkastuksissa tunnistettujen virheellisyyksien luonne ja laajuus ja siten tilintarkastajan odotukset tarkastuksen kohteena olevalla tilikaudella esiintyvistä virheellisyyksistä. (ST-Akatemia, 2018, s. 599–600).

Tarkastustyössä käytettävä olennaisuus (tai tiettyjä liiketapahtumia, tilien saldoja tai linpääätöksessä esitettäviä tietoja) koskeva olennaisuus on siis kokonaisuusolennaisuutta alhaisempi, mikä tarjoaa enemmän liikkumavaraa havaitsemattomia virheitä varten. Käytännössä alhaisempi olennaisuus tarkoittaa suurempaa määrää tehtävää tarkastustyötä, kun sallitun virheellisuuden määrää alennetaan. Tällöin tilintarkastuksen tuoman varmuustason voidaan ajatella olevan korkeampi, mutta ilman perusteltua syytä alhaisen olennaisuusrajan käyttö voi johtaa liiketarkastamiseen, kun otetaan huomioon tarkastettavan yhteisön ja sen toiminnan luonne eli toimeksiantokohtainen tilintarkastusriski. Liiketarkastaminen johtaa siten myös esimerkiksi korkeampiin tilintarkastuskustannuksiin. Siten olennaisuuden määrittäminen on tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varassa.

2.5.2 Salassapitovelvollisuus

Salassapitovelvollisuus velvoittaa tilintarkastajaa pidättäytymään antamasta ulkopuolisille sellaisia tietoja, jotka se on saanut haltuunsa ammattinsa tai siihen liittyvien muiden suhteiden kautta. Salassapitovelvollisuudesta on säädetty kuitenkin muutamia poikkeuksia. Salassapitosäännöstä tarkempia velvoitteita on muuallakin laissa ja niillä pyritään suojaamaan luottamusta tilintarkastajia kohtaan (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 233). Sellaisen tiedon luovuttaminen ei ole salassa pidettävää tietoa, jos se, kenen hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on antanut sen luovuttamiseen luvan tai se on muuten tullut yleiseen tietoon. Osana hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastajan on kuitenkin noudatettava varovaisuutta ja pidättyvyyttä asiakastietojen käsittelyssä, vaikka ne eivät olisikaan salaisia, tai niiden antamisesta ei varsinaista haittaa koituisikaan. (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 232–246.)

Tilintarkastaja voi olla velvollinen luovuttamaan salassa pidettävää tietoa lain nojalla annetulla määräyksellä. Useilla eri viranomaisilla on oikeus saada tilintarkastajalta salassa pidettäviä tietoja. Esimerkiksi poliisilla, syyttäjällä ja verottajalla on tällainen tiedonsaantioikeus. Kun viranomainen pyytää salassa pidettäviä tietoja, tilintarkastajan on tarvittaessa selvitettävä, mihin lakiin viranomaisen pyyntö perustuu sekä onko hänellä

velvollisuus ja oikeus antaa tietoja lain mukaan. Tilanteita, jossa viranomainen pyytää tietoja ja tilintarkastaja reagoi tähän, kutsutaan passiiviseksi tiedonannoksi. (Horsmanheimo ja muut, 2009, s. 319–321).

Tietyissä tilanteissa tilintarkastajalla on aktiivinen tiedonantovelvollisuus, eli tilintarkastajan on toimitettava tieto viranomaiselle oma-aloitteisesti. Tällainen velvollisuus mainitaan esimerkiksi jäljempänä esiteltävässä PIE-asetuksen 7. ja 12. artiklassa. Kansallisessa lainsäädännössä tällainen velvollisuus toimittaa tietoa voi syntyä ensinnäkin siten kuin laissa rahanpesusta ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (503/2008) säädetään. Tilintarkastajan on ilmoitettava rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttäviä liiketoimista ja terrorismin rahoittamisen epäilystä. Lisäksi Finanssivalvonnan toimilupavalvottavan kuten luottolaitoksen, eläkesäätiön, sijoituspalveluyrityksen tai muun vastaavan yhteisön tilintarkastajan on ilmoitettava Finanssivalvonnalle sellaisesta seikasta, joka olennaisesti rikkoo valvottavan toimilupaedellytyksiä tai säännöksiä, vaarantaa toiminnan jatkuvuuden tai se voi johtaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamiseen. (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 245–248.)

2.5.3 Ilmoitusvelvollisuus PIE-yhteisöjen tilintarkastuksessa

PIE-asetuksen 7. artiklassa säädetään tilintarkastajan velvollisuudesta ilmoittaa epäilemistään sääntöjenvastaisuuksista ja väärinkäytöksistä tarkastettavalle yhteisölle. Tilintarkastajan on pyydettävä yhteisöä tutkimaan asiaa ja suorittamaan jatkotoimenpiteitä. Ilmoitus on siis kohdistettava ensisijaisesti yhteisölle. Jos yhteisö ei tutki asiaa, on tilintarkastajan ilmoitettava sääntöjenvastaisuuksista tutkinnasta vastaavalle jäsenvaltionsa viranomaiselle. Ilmoitusta ei pidetä salassapitovelvollisuuden rikkomisena, kun tilintarkastaja ilmoittaa siitä vilpittömässä mielessä viranomaisille. 10. artiklan mukaan tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava se, missä määrin tilintarkastuskertomuksessa katsottiin voitavan havaita väärinkäytöksiä.

Asetuksen 12. artiklan mukaan tilintarkastajalla on velvollisuus ilmoittaa viipymättä PIE-yhteisöjen valvonnasta vastaavalle viranomaiselle tiedoista, joista se on tullut tietoiseksi

tilintarkastusta suorittaessaan ja jotka voivat johtaa lakien, asetusten ja viranomaisten antamien toimilupamääräysten rikkoutumiseen tai jos yhteisössä havaitaan toiminnan jatkuvuuteen kohdistuvaa olennaista uhkaa tai epäilystä siitä.

3 Odotuskuilu

3.1 Odotuskuilun määritelmä ja rakenne

C.D Liggio (1974) toi kyseisen termin tilintarkastusalan tutkimukseen. Hän määritteli odotuskuilun tilintarkastajan ja tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjien väliseksi näkemyseroksi siitä, minkälaista suoritustasoa he odottavat tilintarkastukselta. Cohen komissio (1978) laajensi tätä määritelmää siten, että kuilu syntyy yleisön odotusten ja tarpeiden sekä sen, mitä tilintarkastajat voivat ja mitä heidän voidaan kohtuudella olettaa saavuttavan välillä. Lisäksi Monroe ja Woodliff (1993) toivat esiin sen, minkälaisia tulkintoja tilintarkastusraportoinnista välittyy. (Koh & Woo, 1998, s. 147.)

Porter (1993) loi tunnetun ja yleisesti käytetyn viitekehyksen odotuskuilusta ja laajensi aikaisempia määritelmiä. Hänen mielestään määritelmät eivät huomioineet sitä, että tilintarkastaja ei välttämättä suoriudu odotetusti tai saavuta sellaista lopputulosta, jota häneltä voitaisiin kohtuudella odottaa. Siten hän kutsui ilmiötä tilintarkastuksen odotus–suorituskuiluksi (the audit expectation–performance gap), joka muodostuu tilintarkastajan suoritusten ja yhteiskunnan odotusten välille. Porter jakaa odotus–suorituskuilun kahteen osaan:

1. Kohtuullisten odotusten kuilu (reasonableness gap): Kuilu sen välillä, mitä yhteiskunta odottaa tilintarkastukselta ja mitä tilintarkastukselta voidaan kohtuudella odottaa. Odotukset tilintarkastuksen tehtäviltä ovat kohtuuttomia, jos niiden suorittamisesta aiheutuvat kulut ylittäisivät niiden hyödyt.
2. Suorituskuilu (performance gap): Kuilu sen välillä mitä yhteiskunta voi kohtuudella odottaa tilintarkastukselta ja miten tilintarkastaja on yhteiskunnan mielestä suoriutunut.

Tilintarkastajien suoritukset voivat kuitenkin poiketa siitä, mitä he ovat velvollisia tekemään ammatillisten sääntöjensä mukaan. Siten suorituskuilu jakaantuu Porterin (1993)

mukaan kahteen osaan: puutteelliseen suorituskuiluun (deficient performance gap) ja puutteelliseen säännöskuiluun (deficient standard gap). Puutteellinen suorituskuilu tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan mielestä tilintarkastaja ei ole suorittanut tilintarkastusta vallitsevien lakien ja määräysten mukaisesti. Puutteellisen säännöskuilun tapauksessa taas tilintarkastusta koskevat ja säätelevät lait ja määräykset koetaan puutteellisiksi.

3.2 Aikaisempien tutkimusten tuloksia

Humphrey, Moizer & Turley (1993) tutkivat odotuskuilun esiintymistä Iso-Britanniassa eri ammattikuntien keskuudessa. Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksena vuonna 1990. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat laillistetut tilintarkastajat, rahoitusjohtajat, sijoitus-analyytikot, pankkiirit sekä taloustoimittajat. Tarkoituksena oli selvittää, miten tilintarkastajien ja eri ammattiryhmien näkemykset tilintarkastuksesta eroavat toisistaan. Tutkijat olivat kiinnostuneita siitä, miten yrityksen taloudelliseen raportointiin läheisesti liittyvien osanottajien näkemykset eroavat tilintarkastuksen luonteesta ja tilintarkastajan työstä.

Eri ammattiryhmiltä kysyttiin, mikä on tilintarkastajan rooli tai millainen sen pitäisi olla, minkälaisia kieltoja ja sääntöjä tilintarkastusyhteisöille tulisi asettaa sekä minkälaisia päätöksiä tilintarkastajalta odotetaan tietyissä tilanteissa. Tutkimus koostui neljästä osasta. Ensimmäisessä osassa käsiteltiin tilintarkastajan rooli ja tilintarkastuksen luonetta. Siinä pyydettiin ottamaan kantaa väitteisiin, jotka koskivat tilintarkastajan roolia, tehtäviä ja lainsäädäntöä. Toisessa osassa selvitettiin, millaisia ominaisuuksia tilintarkastajaan ja tilintarkastukseen usein liitetään. Kolmannessa osiossa vastaajille esitettiin kuusi erilaista tapausta ja niihin liittyviä kysymyksiä. Tällä tavoiteltiin selvyyttä sille, miten tilintarkastajien odotettiin toimivan eri tilanteissa. Neljännessä osassa kysyttiin henkilökohtaisia ominaisuuksia.

Tutkimus osoitti runsaasti yksityiskohtia siitä, kuinka yrityksen taloudelliseen raportointiin liittyvien henkilöiden näkemykset eroavat merkittävästi tilintarkastuksen luonteesta

ja tilintarkastajan työstä. Odotuskuilun kannalta kriittisimmiksi osa-alueiksi muodostuivat tilintarkastajan rooli väärinkäytösten paljastajana, tilintarkastajan vastuun laajuus kolmansille osapuolille, tasearvostuksiin liittyvät kysymykset, tilintarkastajan riippumattomuus sekä tilintarkastustyön suorittaminen (esimerkiksi kyky hallita riskejä ja epävarmuutta). Tilintarkastajilta esimerkiksi odotettiin, että he varmistaisivat taseen osoittavan yhtiön todellisen arvon. Tilintarkastajien ja yritysjohtajien näkemykset olivat useammin lähempänä toisiaan, kuin ns. ulkoisten sidosryhmien kanssa. Tutkijoiden mielestä odotuskuilua ei kyetä poistamaan kokonaan, mutta tutkimuksen tulokset auttavat ymmärtämään paremmin havaitun kuilun merkittävyyttä ja luonnetta. Tutkimus voi myös edistää tilintarkastusalan kykyä vastata niihin näkemyksiin, joita eri sidosryhmillä on tilintarkastusta kohtaan.

Viitanen (1995) suoritti tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli selvittää, kuinka tilintarkastajien ja tilintarkastuksen kannalta tärkeiden sidosryhmien (pankinjohtajat, talousjohtajat ja sijoitusanalyytikot) näkemykset tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan roolista eroavat toisistaan. Tutkimuksessa määriteltiin ne tilintarkastuksen osa-alueet, joissa aikaisemman tutkimuksen perusteella odotuskuilua esiintyi eniten, jonka jälkeen näitä havaintoja oli tarkoitus tutkia tarkemmin Suomen oloissa.

Viitanen (1995) jaotteli aikaisemmat tutkimukset viiteen eri osa-alueeseen, jotka esiintyvät alan aikaisemmissä tutkimuksissa ja muodostavat siten koko odotuskuiluproblematiikan ytimen. Ensimmäinen osa-alue oli tilintarkastusinstituutio ja sen rakenne sekä tilintarkastajan rooli. Yleisimmät ongelmat koskevat mm. tilintarkastusalan sääntelyä ja tilintarkastajan vastuuta, ja näiden ns. yleisten asioiden kohdalla näkemysten on todettu eroavan merkittävästi toisistaan. Toinen osa-alue koski tilintarkastajan vastuuta väärinkäytöksistä ja muista laittomuuksista. Viitanen mukaan tilintarkastajan vastuu väärinkäytöksistä on usein havaittu merkittäväksi ja vaikeaksi alueeksi odotuskuilun muodostumisen kannalta. Yleisesti tutkimuksissa on päädytty siihen, että yhteisön eri sidosryhmät odottavat tilintarkastajille kuuluvan huomattavasti enemmän vastuuta väärinkäytösten ehkäisemiseksi ja paljastamiseksi kuin mitä heille lakien ja käytäntöjen mukaan kuuluu.

Kolmas osa-alue koskee tilintarkastajien raportointia, joka on paljon keskusteltu ja eniten tutkittu odotuskuilun osa-alue. Tutkimusten mukaan tarkastuskertomusten merkitystä pidetään vähäisenä, ne ovat liian kaavamaisia, vaikeaselkoisia ja mitäänsanomattomia. Neljänneksi sidosryhmien on havaittu olevan huolissaan tilintarkastajien tarjoamien ja suorittamien lisätehtävien määrän kasvusta ja pelkäävät niiden vaarantavan tilintarkastajan riippumattomuuden osittain tai kokonaan. Viides odotuskuilun kannalta tärkeäksi havaittu alue on tilintarkastuksen sisällön ja tilintarkastajan tehtävien laajentaminen. Tilintarkastajat ovat kuitenkin olleet haluttomia laajentamaan tehtäviensä laajuutta esimerkiksi siksi, että niistä saatava hyöty ei vastaa niistä aiheutuvia kustannuksia ja että ne kasvattaisivat tilintarkastajien jo ennestään suurta vastuuta kohtuuttomasti.

Tutkimuksen tuloksena voitiin todeta, että tilintarkastajien ja sidosryhmien näkemykset tilintarkastuksesta ja tilintarkastajien roolista Suomessa eroavat huomattavasti toisistaan kaikilla tutkimuksen viidellä eri osa-alueella. Odotuskuilua esiintyi erityisesti liittyen tilintarkastajan vastuuseen väärinkäytösten ja muiden laittomuuksien paljastamisesta. Tilintarkastajat olivat tyytyväisiä nykyiseen vastuuseensa, kun taas sidosryhmien mielestä heidän tulisi ottaa enemmän vastuuta olennaisten väärinkäytösten ja muiden laittomuuksien paljastamisesta. Tutkimuksessa paljastui myös, että talousjohtajien sekä tilintarkastajien mielestä tilintarkastaja voi suorittaa maksullisia lisäpalveluita tilintarkastuksen yhteydessä riippumattomuuden kärsimättä. Pankinjohtajat ja sijoitusanalyytikot sen sijaan vastustivat tätä selvästi. Tilintarkastajat pitivät tilintarkastuskertomusta hyödyllisenä apuvälineenä päätöksenteossa, mutta sidosryhmien mielestä siitä saatava hyöty on varsin pieni. Lisäksi vakimuotoisen ”puhtaan” tilintarkastuskertomuksen luotettavuutta epäroitiin sidosryhmien keskuudessa. Laajennettu tilintarkastuskertomus laaditaan aina olosuhteiden ja yrityksen erityispiirteiden mukaan, ja se sisältäisi tietoa tilintarkastusprosessista, rajoituksista ja tarkastusmetodeista. Sidosryhmien mielestä tilintarkastuskertomuksen merkitys kasvaisi, jos lyhyestä ja kaavamaisesta mallista luovuttaisiin.

Wolf, Tackett & Claypool (1999) ehdottivat kaksiosaista strategiaa odotuskuilun kaventamiseen. He kantoivat huolta tilintarkastajan riippumattomuudesta. Ensimmäinen

ehdotus oli, että tilintarkastajan valitsisi ja toimintaa valvoisi ulkopuolinen taho. Lisäksi tilintarkastajille asetettaisiin rotaatiovelvoite, eli heidät määrättäisiin määrääjäksi. Tar- kastettavat yhtiöt lähettäisivät tälle organisaatiolle pyynnön tilintarkastuksesta, joka määräisi tilintarkastajan viideksi vuodeksi. Tilintarkastajat valittaisiin tarjouskilpailuun osallistuneista tilintarkastajista, jossa huomioitaisiin tilintarkastuspalkkion lisäksi tilintar- kastajan ominaisuudet kuten kokemus ja ammattitaito. Tilintarkastajien olisi lisäksi ilmoi- tettava kaikki riippumattomuuden vaarantavat seikat organisaatiolle.

Toinen ehdotus koski ns. markkinapohjaista järjestelmää, jossa parhaiten suoriutuneita tilintarkastajia palkittaisiin. Malli perustuisi päästökauppaan, jossa vähemmän saastut- tavat yhtiöt myyvät ylimääräisiä päästölupiaan yrityksille, jotka ylittävät päästörajan- sa. Samaa mallia sovellettaisiin tilintarkastajien tekemiin virheisiin ja tämän itsenäisen orga- nisaation asettamaan virherajaan. Hyvin suoriutuneita palkittaisiin siis markkinoiden kautta. Virheiden tekeminen koituisi kalliiksi. Tämä kannustaisi tilintarkastajia kehittä- mään parempia kontrolleja ja tekemään työnsä hyvin. He ehdottivat myös futurimark- kinoiden tapaista järjestelmää, jonka avulla tilintarkastajat voisivat suojautua ”tilintar- kastuskatastrofeilta”.

Dixon, Woodhead & Sohlman (2006) suorittivat tutkimuksen Egyptissä, jossa he tutkivat odotuskuilua tilintarkastajien sekä pankkiirien ja sijoittajien välillä. Sijoittajien kohderyh- mään kuului tavallista yleisöä, rahoitusanalytikoita ja arvopaperivälittäjiä. Tutkimuksen tavoitteena oli vahvistaa odotuskuilun olemassaolo Egyptissä ja verrata kuilun laajuutta vastaavien tutkimusten aikaisempiin tuloksiin. Tutkimus mukaili kolmea aikaisempaa tut- kimusta (Schelluch 1996; Best ja muut, 2001; Fadzly & Ahmad 2004) ja havainnot olivat vastaavanlaisia. Vaikka vastaajat valittiin satunnaisotannalla, vastaajien pätevyys ja ko- kemus laskentatoimesta osoittautuivat hyväksi. Tutkijoiden mielestä korkea kokemus- taso osoittaa sen, että kun vastaajat ovat tietoisia tilinpäätösten käytöstä ja tilintarkas- tuksesta sinänsä, tämän tutkimuksen tuloksia voidaan pitää vahvempina ja luotettavim- pina kuin silloin, kun vastaajilla olisi vähäinen tietämys aihealueesta.

Tutkimuksessa oli kaksi osaa. Ensimmäisessä osassa selvitettiin vastaajien pätevyyttä, kokemusta ja ammattia. Toisen osan väitteet koskivat tilintarkastajan vastuuta, tilintarkastuksen ja tilinpäätösten luotettavuutta sekä tilintarkastettujen tilinpäätösten hyödyllisyyttä.

Merkittävimmät näkemyserot liittyivät tilintarkastajan vastuuta koskeviin kysymyksiin. Myös tässä tutkimuksessa tilintarkastajat uskoivat, että heidän vastuunsa väärinkäytösten paljastamisesta ja ehkäisemisestä on vähäinen, kun taas pankkiirit ja sijoittajat asettavat tilintarkastajalle merkittävästi enemmän vastuuta näistä tehtävistä. Lisäksi tilintarkastajien odotettiin olevan vastuussa tarkastettavan yhteisön sisäisen valvonnan luotettavuudesta. Sijoittajat ja pankkiirit eivät myöskään pitäneet tilintarkastajaa samalla tavalla puolueettomana ja objektiivisena toimijana, kuin tilintarkastajat itse. Tilintarkastajat katsoivat, että heidän täytyy noudattaa omaa harkintaansa tilintarkastustoimenpiteiden määrittämisessä, kun taas tilinpäätösinformaation käyttäjät olivat sitä mieltä, että osa tästä harkintavallasta tulisi kuulua yhteisön johdolle.

Vaikka odotuskuilua esiintyi myös koskien tilintarkastuksen ja tilinpäätösten luotettavuutta sekä tilinpäätösten hyödyllisyyttä, näkemyserot eivät olleet niin merkittäviä. Pankkiirit ja sijoittajat eivät kuitenkaan kokeneet tilinpäätösten olevan kovin hyödyllisiä arvioitaessa yrityksen suorituskykyä. Havainto oli päinvastainen muiden tutkimusten kanssa (Best ja muut, 2001; Fadzly & Ahmad, 2004) ja se voi viestiä puutteellisesta tilinpäätösraportoinnista. Tutkijoiden mielestä havainnot olivat huolestuttavia. Fadzlyn & Ahmadin (2006) mukaan odotuskuilun olemassaolo voi lopulta johtaa tilintarkastusalan maineen menettämiseen ja lisätä kielteistä asennoitumista riippumattomaan tilintarkastukseen.

Haniffa & Hudaib (2007) tutkivat odotuskuiluilmiötä Saudi Arabiassa. Kyselytutkimuksen avulla haluttiin selvittää, esiintyykö odotuskuilua tilintarkastajan lainmukaisissa velvoitteissa, vastuusta havaita väärinkäytöksiä ja petoksia sekä muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamisessa. Lisäksi he suorittivat teemahaastatteluita, jotta saataisiin selville

syvällisempää tietoa siitä kuinka erilaiset tekijät taloudellisessa ja sosiaalisessa ympäristössä, kuten oikeusjärjestelmä ja yhteiskunnassa vallitsevat arvot, vaikuttavat heidän näkemyksiinsä. Tilintarkastajien lisäksi kyselyyn osallistui tilinpäätösinformaation käyttäjiä, joilla oli hyvä tietämys laskentatoimesta ja tilintarkastuksesta. Kohderyhmiin kuului myös valtiollisia toimijoita. Haastatteluihin valituilla henkilöillä oli erityisen laajamittainen tuntemus tilinpäätöksistä ja tilintarkastuksesta.

Odotuskuilua esiintyi liittyen tilintarkastajan velvollisuuksiin paljastaa ja ehkäistä väärinkäytöksiä. Kaikilla tilinpäätösinformaation käyttäjillä paitsi rahoitusjohtajilla oli korkeat odotukset tästä velvollisuudesta. Tämä havainto poikkeaa selvästi muiden tutkimusten tuloksista. Yleensä tilinpäätösinformaation käyttäjien on havaittu antavan suhteellisesti enemmän vastuuta väärinkäytösten paljastamisesta. Haastatteluissa selvisi, että tilintarkastajat olivat varautuneita velvollisuudestaan havaita väärinkäytöksiä, koska se ylittäisi heidän velvollisuutensa. Saudi Arabiassa ei myöskään ole tätä toimintaa ohjaavia standardeja. He olivat myös sitä mieltä, että tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät ymmärrä olennaisuuden käsitettä. Heidän oletetaan tarkastavan jokaisen transaktion ottamatta huomioon ajankäyttöä ja tarkastuspalkkiota. He myös totesivat, että tehdäkseen arvioita väärinkäytöksistä, he ovat vahvasti riippuvaisia sisäisestä tarkastuksesta, jota ei kovin monessa Saudi Arabialaisessa yhtiössä ole. He kokevat tehtävän muutenkin merkitykselliseksi johdon ja muiden osapuolten peitellessä toimiaan.

Merkittävää odotuskuilua havaittiin myös lisäpalveluiden tarjoamisen suhteen. Merkittävin ero koski tilintarkastajien tarjoamaa liikkeenjohdon konsultointia. Haastatteluissa tilintarkastajat eivät nähneet konsultointipalveluiden tarjoamista ongelmallisena niin kauan, kun siitä hyötyvät molemmat osapuolet tai he eivät osallistu lopulliseen päätöksentekoon. Tilintarkastajat perustelivat lisäpalveluiden tarjoamista myös siten, että yritykset haluavat konsultointipalveluita heiltä juuri siksi, että tilintarkastajat tuntevat yrityksen toiminnan ja yritykset luottavat siten saavansa heiltä parempaa neuvontaa. Tilintarkastajat eivät nähneet ongelmaa myöskään siinä, että tarjoaisivat kirjanpitoa palveluita. Kirjanpitoa palveluiden tarjoaminen oli heidän mielestään hyväksyttävää, kunhan ne ovat

yksinkertaisia eivätkä kohdistu tarkastettavaan asiakkaaseen. Veropalveluiden osalta osakkeenomistajat, analyytikot ja myös tilintarkastajat olivat sitä mieltä, että niiden tarjoaminen vaarantaisi tilintarkastajan riippumattomuuden. Tämä havainto poikkeaa myös muista tutkimuksista. Yleensä tilintarkastajat ovat olleet halukkaita tarjoamaan kyseisiä palveluita.

Hassink, Bollen, Meuwissen & Vries (2009) tutkivat odotuskuilua tilintarkastajien ja yritysjohtajien välillä koskien tilintarkastajan roolia ja vastuuta väärinkäytösten havaitsemisessa. Kyselytutkimuksen tavoitteena oli selvittää, esiintyykö petostapausten yhteydessä kohtuullisuuskuilua, puutteellista suorituskuilua ja puutteellista säännöskuilua sekä arvioida näiden merkitystä. Tutkimus suoritettiin Hollannissa ja kyselytutkimuksen kohderyhmänä olivat hollantilaiset tilintarkastajat, pankkiirit ja yritysjohtajat.

Kohderyhmiin valittiin henkilöitä, joilla olisi tehtävänsä kautta asiantuntemusta ja kokemusta väärinkäytöksistä. Yritysjohtajiin kuului talousjohtajia ja -päälliköitä sekä hallitoneuvoston jäseniä. Heidät valittiin tähän ryhmään siksi, koska heillä on vastuu sisäisen valvonnan järjestämisestä ja siten erityinen vastuu mahdollisista väärinkäytöksistä. Pankkiirit edustivat ulkoisen tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjiä.

Tutkimus osoitti selkeitä todisteita odotuskuilun olemassaolosta koskien tilintarkastajien vastuuta väärinkäytöstilanteissa. Suorituskuilun osalta ja verrattuna yritysjohtajiin, tilintarkastajat eivät olleet yhtä varmoja velvollisuudestaan tutkia jokainen väärinkäytösepäily olosuhteista riippumatta. Lisäksi yritysjohtajat olivat tietoisempia siitä, että yhtiön omaisuuden varastaminen ja taloudellisen raportoinnin tarkoituksellinen noudattamatta jättäminen ovat väärinkäytöksiä, jotka tilintarkastajan tulisi havaita ja suunnitella tilintarkastuksensa siten, että se antaisi kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätös ei sisällä näistä johtuvia olennaisia virheitä tai väärinkäytöksiä. Lisäksi yritysjohtajilla ja pankkiireilla todettiin olevan kohtuuttomia odotuksia koskien tilintarkastajan vastuuta havaita väärinkäytöksiä niiden peittelystä ja salailusta huolimatta. Pankkiireiden ja

yritysjohtajien odotusten välillä havaittiin merkittävää eroa. Pankkiireiden odotukset olivat useasti korkeammat kuin yritysjohtajien.

Vuonna 2010 Hassink, Bollen & Meuwissen jatkoivat tutkimuksiaan. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää missä määrin tilintarkastajat noudattavat standardeja kohdatessaan väärinkäytöksen, oikaisevat niitä ja ilmoittavat niistä. Lisäksi tutkittiin väärinkäytöksen ominaispiirteiden vaikutusta standardien noudattamiseen. Haluttiin tutkia siis sitä, onko tilintarkastajan toiminnassa eroja, jos kyseessä on olennainen tai epäolennainen väärinkäytös, johdon tai henkilöstön tekemä väärinkäytös, lakisääteinen tai vapaaehtoinen tilintarkastus vai sisäinen tai ulkoinen väärinkäytös. Tutkittiin myös sitä, oliko tilintarkastajan kokemuksella ja tilintarkastusyhteisöllä (Big Four-yhtiö vai muu) merkitystä tilintarkastaja toimintaan väärinkäytöstilanteissa.

Tuloksien mukaan tilintarkastajat havaitsevat väärinkäytöksiä erittäin harvoin. Lisäksi tilintarkastusyhteisöjen välillä esiintyi merkittäviä eroja standardien noudattamisessa ja havaittujen väärinkäytösten määrässä. Tilintarkastajat eivät noudattaneet olennaisia standardeja väärinkäytöstilanteissa ja vain puolet heistä uskoivat, että heillä olisi merkittävä rooli väärinkäytösten torjunnassa. Yksi selittävä tekijä tähän oli vähäinen ammattitaito väärinkäytöksiin liittyen. Koska niitä tavataan harvoin, tilintarkastajilla ei ole ollut mahdollisuutta kerätä kokemusta väärinkäytöksistä ja siten toimia standardien edellyttämällä tavalla. Siten tilintarkastajien kouluttamiselle oli tarvetta.

Tulosten ansiosta Alankomaiden tilintarkastajien järjestö tarjosi tilintarkastajille mahdollisuuden osallistua väärinkäytöstilanteita käsittelevälle kurssille. Myös väärinkäytöksiä koskevaan sääntelyyn tehtiin muutoksia.

Ruhnke & Schmidt (2014) suorittavat kyselytutkimuksen Saksassa, jonka tavoitteena oli löytää syytä odotuskuilulle ja arvioida miten viimeaikaiset lainsäädäntöhankkeet tulisivat vaikuttamaan siihen. Lainsäädäntöhankkeilla he tarkoittivat Euroopan komission vuonna 2010 julkaisemaa vihreää kirjaa, jonka myötä on päädytty uuden tilintarkastusdirektiivin

ja -asetuksen voimaantuloon vuonna 2014. Heidän mukaansa viimeaikaiset lainsäädäntöhankkeet vahvistavat käsitystä siitä, että odotuskuilu toimii muutoksen voimana. Tutkijat lähestyivät ongelmaa uudella tavalla. He jakoivat odotuskuiluongelman aiheuttajat kolmeen osaan. Jako oli heidän mielestään hyödyllinen, koska kaikki kuilun kaventamiseen tähtäävät toimet tulisi kohdistaa juuri oikeaan paikkaan.

Ensimmäinen osa-alue oli yleisön väärinkäsitykset tilintarkastuksesta (failure of the public). Silloin kuilu syntyy yleisön odotusten ja vallitsevien tilintarkastusstandardien mukaisen tilintarkastajan velvollisuuksien välille. Kuilu voi aiheutua siitä, että yleisöllä ei ole välttämättä riittävästi tietoa tilintarkastusta säätelevistä, vaan heidän odotuksensa perustuvat heidän omiin tarpeisiinsa ja toiveisiinsa. Toinen osa-alue oli tilintarkastajan epäonnistuminen (failure of the auditor). Kuilu syntyy, kun tilintarkastajan omat näkemykset velvollisuuksistaan eroavat vallitsevien tilintarkastusstandardien asettamista velvoitteista. Se voi syntyä myös silloin, kun tilintarkastaja ei sovelle standardeja oikein. Kolmas osa-alue oli lainsäätäjän tai standardien laatijan epäonnistuminen (failure of the standard-setter). Kuilu syntyy, kun olemassa olevat standardit ovat epä johdonmukaisia tai epäonnistuvat viestimään tilintarkastajan velvollisuuksista yksiselitteisesti ja selkeästi.

Näiden kuilujen kaventamiseksi esitettiin kolme perusstrategiaa:

- 1) Yleisöä tulisi valistaa tilintarkastuksesta, jotta heidän odotuksensa olisivat kohtuullisempia.
- 2) Tilintarkastuksen suorittamisen tulisi vastata standardeja. Tätä voidaan edistää tilintarkastajien paremmalla koulutuksella, lisäämällä tilintarkastajien työn valvontaa sekä asettamalla vakavampia sanktioita standardien noudattamatta jättämisestä.

- 3) Standardeista tulisi poistaa ristiriitaisuudet ja vaatimuksia tulisi selventää tarpeellisen yksityiskohtaisella tasolla. Uusien lakien tulisi vastata kohtuullisiin odotuksiin

Tilintarkastajien lisäksi tutkimuksen kohderyhmiin kuului yrityksen sisäisiä ja ulkoisia sidosryhmiä, jotka edustivat yleisöä. Sisäisten sidosryhmien roolit jakautuivat kahteen osaan, ja heillä oli kokemusta laskentatoimesta ja tilintarkastuksesta. Sisäistä sidosryhmää edustivat yhtiön toimivan johdon henkilöt ja hallintoneuvoston jäsenet. Toimiva johto vastaa yhtiön hallinnosta ja esimerkiksi tilinpäätöksen laatimisesta. Hallintoneuvosto taas valvoo toimivaa johtoa ja tässä roolissaan edustaa osakkeenomistajia. Ulkoisiin sidosryhmiin kuului ensinnäkin luotonantajia ja sijoittajia tilinpäätösten pääsääntöisinä käyttäjinä. Lisäksi tutkimukseen valittiin laskentatoimen professoreita sekä taloustoimittajia. Heidän tietämyksensä laskentatoimesta ja tilintarkastuksesta on parempaa kuin tavallisella yleisöllä.

Tutkiakseen odotuskuilun syitä silloisen lainsäädännön vallitessa (ennen vuotta 2014), oli selvitettävä mitkä ovat yleisön odotukset tilintarkastukselta, mitkä ovat tilintarkastajan velvollisuudet heidän omasta näkökulmastaan sekä minkälaista suoritusta yleisö odottaa tilintarkastajalta. Lisäksi haluttiin tietää, olisiko ehdotetuilla lakimuutoksilla odotuskuilua kaventava vai laajentava vaikutus. Ehdotetut lakimuutokset liittyivät kieltoon tarjota muita kuin tilintarkastuspalveluita, yhteisön velvollisuutta vaihtaa tilintarkastajaa tietyin väliajoin sekä siihen, että tilintarkastuksen suorittaisi ja tilintarkastuskertomuksen antaisi useampi kuin yksi tilintarkastaja (joint audit).

Kyselyssä esitettiin esimerkiksi väittämiä, joista osa oli todellisia tilintarkastajalle kuuluvia tehtäviä ja osa ei. Vastaajia pyydettiin määrittelemään, mitä kohtuullinen varmuus heidän mielestään tarkoittaa. Lisäksi vastaajilta tiedusteltiin, vaikuttaisivatko edellä mainitut uudistusehdotukset odotuskuiluun sitä kaventavasti vai laajentavasti. Kyselyssä oli myös muita väittämiä, joiden vaikutusta odotuskuiluun vastaajien tuli arvioida.

Tutkimus osoitti ensinnäkin sen, että odotuskuilu Saksassa on laajentunut sitten vuoden 1996 tutkimuksen. Tutkijoiden mukaan tämä ei ole yllättävää, sillä esimerkiksi finanssi-
kriisi ja yleisen talousympäristön muutokset ovat vaikuttaneet niin tilintarkastukseen
kuin siihen kohdistuviin odotuksiinkin. ”Epäonnistumisia” todettiin jokaisessa luokassa.
Tutkimustulokset tukivat aikaisempien tutkimusten tuloksia, ja yleisöryhmien odotukset
tilintarkastajan vastuista ovat edelleen liioiteltuja. Yleisöryhmillä oli vaikeuksia arvioida
tilintarkastajille kuuluvia tehtäviä sekä tarkastuksen tuoman varmuuden tasoa. Myös
tässä tutkimuksessa tilintarkastajan odotettiin paljastavan kaikenlaiset väärinkäytökset.
Tosin tutkimuksessa havaittiin myös se, että tilintarkastajakaan eivät ole täysin tietoisia
olennaisista vastuistaan. Vaikka tilintarkastajat yleisesti olivat tietoisia vastuistaan, mer-
kittävä vähemmistö oli eri mieltä siitä, ettei tilintarkastajan kuuluisi arvioida tarkastetta-
van yhtiön toiminnan jatkuvuuteen liittyviä seikkoja. Myös kohtuullisen varmuuden mää-
rittely tuotti vaikeuksia. Vain 55 % kyselyyn vastanneista tilintarkastajasta tunnisti stan-
dardien mukaisen määritelmän. Osaksi tätä tulosta voidaan selittää sillä, että standardit
eivät täsmällisesti selittäneet kohtuullisen varmuuden käsitettä.

Suurin osa ulkoiseen sidosryhmään kuuluvista olivat samaa mieltä siitä, että tilintarkas-
tuskertomuksen vähäinen informaatio sisältö on yksi syy odotuskuiluun. Sisäiset sidos-
ryhmät olivat eri mieltä. Havainto ei ollut yllättävä, sillä sisäisillä sidosryhmillä on pääsy
kaikkeen tietoon, kun taas ulkoiset sidosryhmät ovat riippuvaisia heidän tuottamastaan
tiedosta. Sisäiset sidosryhmät eivät siis välttämättä tajua ulkoisten sidosryhmien asemaa,
joiden ainoana tietolähteenä toimivat yrityksen julkaisemat tilinpäätökset ja tilintarkas-
tuskertomukset.

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että ehdotetut lakimuutokset voisivat todennäköi-
sesti kaventaa odotuskuilua, vaikkakin pienemmissä määrin. Tämä havainto oli linjassa
sen havainnon kanssa, että ulkoisten sidosryhmien mielestä tilintarkastajan riippumat-
tomuuden puute on merkittävä odotuskuilun aiheuttaja, joten nämä riippumattomuutta
lisäävät toimet auttaisivat kuromaankuilua umpeen. Tutkijoiden mielestä odotuskuilua
voi olla mahdotonta poistaa kokonaan, sillä tilintarkastuksen yhteiskunnallinen asema ja

ympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Toisin sanoen, yhteiskunnan odotukset muuttuvat jatkuvasti. Tämän vuoksi odotuskuilu toimii jatkuvana muutoksen voimana.

3.3 Odotuskuilun pienentäminen

Odotuskuilua voi olla mahdotonta poistaa kokonaan, sillä tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjää on paljon erilaisia ja siten mielipiteitä ja näkemyksiä on lukemattomia. Sweeney (1997) mukaan tilintarkastajilla on kaksi keinoa kuilun pienentämiseen. Ensinnäkin he voivat yrittää valistaa yleisöä siitä, mitä tilintarkastus todellisuudessa käsittää. Toinen vaihtoehto on se, että tilintarkastuksen luonnetta muutetaan vastaamaan yhteiskunnan odotuksia. Se kumpaa vaihtoehtoa halutaan käyttää, riippuu pitkälti siitä kuinka kohtuullisia yhteiskunnan odotukset ovat. Yhteiskunnan perusteettomien odotusten perusteella tehdyt uudistukset voivat johtaa esimerkiksi sellaisten tilintarkastajien vastuiden lisäämiseen, joista ei koidu mitään konkreettista hyötyä tai ne eivät vastaa niistä aiheutuvia kustannuksia. Sama pätee uudistuksiin, mitkä rajoittaisivat lakisääteisen tilintarkastuksen pakollista laajuutta vain siksi, että yleisö ei tunnista niistä saatavia etuja. (Ruhnke & Schmidt, 2014, s. 594.)

Porterin (1993) mallia mukaillen voidaan havaita, minkälaisesta odotuskuilusta on kyse. Sen perusteella korjaustoimenpiteet voidaan kohdistaa oikeaan paikkaan. Kaventaakseen puutteellista suorituskuilua, tulisi tilintarkastajia valistaa heidän vallitsevien lakien ja säännösten mukaisista velvollisuuksistaan ja vastuusta sekä siitä, miten tilintarkastus tulisi standardien mukaan suorittaa. Lisäksi tarkastustoiminnan valvontaa tulisi parantaa, jotta kaikki tilintarkastajat suorittaisivat tehtävänsä vaaditulla tavalla. Puutteellista säännöskuilua voitaisiin kaventaa siten, että standardeja laajennetaan sisältämään sellaisia velvollisuuksia, jotka eivät tällä hetkellä koske tilintarkastajia, mutta olisivat tarpeellisia ja kustannustehokkaita toteuttaa. (Porter ja muut, 2003, s. 125.)

Viimeaikaisilla lainsäädäntöhankkeilla yhteiskunnan odotuksiin on pyritty vastaamaan parantamalla tilintarkastuskertomuksen informatiivisuutta sekä mukauttamalla

tilintarkastustoimintaa. Näihin toimiin ovat ryhtyneet niin lainsäätäjät kuin standardien laatijatkin. Kuten aikaisemmin todettua, yksi yleisesti esitetty keino pienentää odotuskuilua olisi viestiä selkeämmin tilintarkastuksen luonteesta ja tilintarkastajan tehtävistä. Tämä viesti voitaisiin välittää helposti tilintarkastuskertomuksen avulla. Aikaisempien havaintojen perusteella siinä olisi määriteltävä selkeästi tilintarkastajan vastuu ja velvollisuudet, tilintarkastuksen laajuus ja sen antaman varmuuden taso. Puhutaan ns. laajen-
netusta tilintarkastuskertomuksesta, missä kuvattaisiin paremmin esimerkiksi tilintarkastusprosessia ja sen vaiheita, rajoituksia, tarkastusmenetelmiä sekä vastuunjakoa yritysjohdon ja tilintarkastajan välillä. Sen tulisi olla yrityskohtainen huomioiden sen erityispiirteet ja olosuhteet.

Suomessa tilintarkastuskertomus uudistui PIE-asetuksen myötä vuonna 2017, ja se informoi entistä laajemmin esimerkiksi johdon ja tilintarkastajan velvollisuuksista. Asetuksen ja uuden tilintarkastusstandardin ISA 701:n mukaan tilintarkastajan on viestittävä tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksessa. Uuden standardin tavoitteena on auttaa ymmärtämään seikkoja, joilla tilintarkastajan ammatillisen harkinnan mukaan on ollut eniten merkitystä tilikauden tilintarkastuksessa (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 775). Kuvaus sisältää esimerkiksi arvion merkittävistä olennaisen virheellisuuden riskeistä ja miten ne on huomioitu tarkastustyössä. Tilintarkastuskertomuksessa on myös selitettävä, missä määrin lakisääteisessä tilintarkastuksessa katsottiin voitavan havaita sääntöjenvastaisuudet ja väärinkäytökset. Kertomuksessa on määriteltävä kohtuullisen varmuuden taso sekä mainittava siitä, että se ei ole tae siitä, että olennainen virheellisyys löydettäisiin aina kun tarkastustyö suoritetaan ISA-standardien mukaisesti. (Suomen Tilintarkastajat ry, 2016, s. 788).

Yrityksen ulkopuoliset sidosryhmät kuten sijoittajat tai luotonantajat joutuvat turvautumaan yrityksen tuottamaan informaatioon ja haluavat sen siten olevan luotettavaa. He haluavat mahdollisimman objektiivisen ja luotettavan varmistuksen tiedon luotettavuudesta, joten tilintarkastajan on oltava riippumaton. Vuonna 2016 voimaantulleet

tilintarkastajan rotaatiovelvoite ja muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamisen rajoittaminen pyrkivät turvaamaan tilintarkastajan riippumattomuutta.

Uusi PIE-asetus toi mukanaan rotaatiovelvoitteen. Rotaatiovelvoite tarkoittaa velvoitetta vaihtaa tilintarkastajaa määräajoin. Rotaatiovelvoite on herättänyt keskustelua ja se jakaa mielipiteitä. Sen puolesta puhujat ovat huolestuneita tilintarkastajan riippumattomuudesta. Yleisesti todetaan, että tilintarkastajan pitkä toimikausi saman yrityksen palveluksessa voi muodostaa niin läheisiä suhteita, että ne vaikuttavat heidän kykyynsä toimia riippumattomasti ja ammatillinen skeptisyys säilyttäen. Tarkastuksesta voi tulla rutiinoinnutta ja jos aikaisemmissa tarkastuksissa ei ole havaittu puutteita, tilintarkastaja saattaa vaipua liialliseen turvallisuuden tunteeseen. Uusi tilintarkastaja voi tuoda uutta näkökulmaa tarkastukseen. Hän joutuu tekemään enemmän töitä päästäkseen selville yrityksen toiminnasta ja voi saada selville seikkoja, joita vanha tilintarkastaja ei ole huomannut. Suhteen alkuvaiheessa tilintarkastaja joutuu tekemään oikeasti ”tilintarkastusta”, kun taas useiden tilintarkastusten jälkeen ajattelumalli voi muuttua siihen, ”mikä on muuttunut viime vuodesta”. Tilintarkastajan vaihtamisen on myös esitetty vaikuttavan positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. (Wolf, Tackett, & Claypool, 1999, s. 473; Cameran ja muut, 2015, s. 2.)

Vastustajien mielestä tilintarkastajan vaihtaminen voi johtaa korkeampiin tarkastuskustannuksiin ja sitä kautta korkeampiin tarkastuspalkkioihin. Tämä johtuu edellä mainitusta seikasta, jossa uusi tilintarkastaja joutuu perehtymään yrityksen ja saamaan käsityksen sen toiminnasta ja joutuu siten tekemään paljon tarkastustyötä. Väärinkäytösten huomaamatta jäämisen riski kasvaa, kun tarkastaja luottaa suhteen alussa liikaa asiakkaan antamiin tietoihin eikä tilintarkastajan käsitys yrityksestä ja sen riskeistä ole vielä täysin selvä. Pitkän suhteen aikana tilintarkastaja oppii tuntemaan tarkastettavan yrityksen toimintaa ja riskejä. Useat tutkimukset ovat osoittaneet sen, että rotaatio ei paranna tilintarkastuksen laatua. Euroopan komissiota on myös kritisoitu siitä, että se ei ole esittänyt aikaisempaan tutkimukseen perustuvaa tai muutenkaan tarkempaa perustelua sille, miksi rotaatio parantaisi tilintarkastuksen laatua. (Myers J., Myers L. & Omer, 2003; Cameran

ja muut, 2015.) Vaikka rotaatio ei huonontaisikaan sitä, useat tutkijat ovat silti pyytäneet lainsäätäjiä arvioimaan uudistuksen vaikutuksia ja kustannuksia. Aika näyttää, onko muutos koettu hyödylliseksi ja mitkä sen todelliset vaikutukset ovat. Lopullisesti voimaanastunut säännös on tosin melko väljä ja sisältää mahdollisuuksia siitä poikkeamiseksi.

Tilintarkastajan tarjoamien muiden kuin tilintarkastuspalveluiden on pelätty vaarantavan tilintarkastajan riippumattomuuden. EU-asetuksessa rajoitetaan tiettyjen palveluiden tarjoamista PIE-yhteisöissä. Asetukseen kuitenkin sisältyi optio sallia tiettyjä palveluita. Tilintarkastuslaissa (622/2016) tietyt vero- ja arvonmäärittämisselvit ovat sallittuja, kunhan niillä ei ole suoraa vaikutusta tai niillä on erikseen tai yhdessä vain vähäinen vaikutus tarkastettavaan tilinpäätökseen. Tilintarkastuksen ja neuvonantotoiminnan kieltä on perusteltu siten, että tarkastuskohteessa suoritettu neuvonantotoiminta saattaa vaarantaa tilintarkastajan objektiivisuuden, koska hän voi joutua tarkastamaan asioita, joissa hän itse tai tilintarkastusyhteisö on aiemmin neuvonut kohdetta. Riippumattomuuden ulkoisen kuvan vaarantuminen voi johtaa siihen, että tilintarkastuskertomuksen arvo taloudellisen raportoinnin vahvistajana heikkenee ja siten tilintarkastuksen yhteiskunnallinen hyöty vähenee. Se voi vaikuttaa myös niihin aiemmin esitettyihin näkemyksiin, mitä ulkopuolinen odottaa tilintarkastukselta. Tilintarkastustehtävän kuva eli se, miten ulkopuolinen tarkastelija ymmärtää tilintarkastuksen tehtävän ja sisällön, voi hämärtyä ja johtaa vääristyneisiin odotuksiin. (Saarikivi, 2000, s. 372.)

Viitasen (1995) mukaan tilintarkastajien tulisi huomioida sidosryhmien toiveet ja tarpeet paremmin sekä pyrkiä aktiiviseen vuorovaikutukseen sidosryhmiensä kanssa. Tällöin he voisivat jakaa entistä paremmin tietoa tilintarkastuksen todellisesta luonteesta ja tilintarkastajan toimia rajoittavista tekijöistä. Sidosryhmien tulisi tuoda julki toiveitaan tilintarkastuksen kehittämistä sekä pyrkiä ottamaan selvää tilintarkastuksen realiteeteista, jotta heidän odotuksensa eivät muodostuisi liian korkeiksi.

4 Kyselytutkimus

4.1 Tutkimuksen lähestymistapa

Tutkielman empiirisessä osassa selvitetään kyselytutkimuksen avulla, eroavatko tutkimukseen valitun sidosryhmän näkemykset tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan tehtävistä siitä, mitä tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan tehtävistä on laeissa ja standardeissa säädetty.

Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että eri sidosryhmien odotukset tilintarkastukselta ja tilintarkastajan velvollisuuksista poikkeavat siitä, mitä tilintarkastajilta lakien ja standardien perusteella voidaan kohtuullisesti odottaa. Lisäksi muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tuottaminen tilintarkastusasiakkaalle on nähty uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle. Ja kuten aikaisemmin todettua, yksi yleisesti esitetty keino pienentää odotuskuilua olisi viestiä selkeämmin tilintarkastuksen luonteesta ja tilintarkastajan tehtävistä, mikä voitaisiin toteuttaa yksityiskohtaisemman tilintarkastuskertomuksen avulla. Aikaisemmassa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa tilintarkastuskertomuksen merkitystä on pidetty vähäisenä ja sisältöä köyhänä. Aikaisempien tutkimusten havaintojen perusteella voidaan muodostaa seuraavat hypoteesit:

H₁: Tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastukselta ja tilintarkastajan tehtäviltä enemmän kuin mitä lait ja standardit edellyttävät

H₂: Tilinpäätösinformaation käyttäjät pitävät muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamista uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle

H₃: Tilinpäätösinformaation käyttäjien mielestä tilintarkastuskertomus ei sisällä riittävästi informaatiota

H_{3B}: Tilintarkastuskertomusta ei pidetä hyödyllisenä apuvälineenä sijoituspäätöksiä tehdessä

Hypoteeseja testataan tutkimuksen empiirisessä osassa suoritettulla kyselytutkimuksella.

4.2 Kyselytutkimus ja tutkimusmenetelmät

Kyselytutkimuksella pyritään vastaamaan aikaisemman kirjallisuuden perusteella johdettuihin hypoteeseihin. Vastaajaryhmänä on ns. suuri yleisö. Kohderyhmiin kuuluvat sijoittamista aktiivisesti harjoittavat taikka harrastavat henkilöt. Kysely linkitetään Sijoituskerho nimiseen Facebook-ryhmään, johon voivat liittyä kaikki sijoittamista harjoittavat taikka siitä kiinnostuneet henkilöt. Ryhmässä on kyselyhetkellä n. 75 tuhatta jäsentä. Tutkimus suoritetaan kvantitatiivisena tutkimuksena. Aineisto kerätään internetkyselynä Webropol-alustalla internetkyselynä. Linkki kyselyyn liitetään Facebook ryhmän seinälle.

Internetkyselyn hyvänä puolena on mm. se, että vastaukset ovat valmiina sähköisessä muodossa, jolloin aineiston syöttö jää pois. Tämä vähentää myös lyöntivirheiden määrää, joita voisi tulla aineistoa käsin syötettäessä. Lisäksi internetkyselyssä voidaan varmistaa, että vastaaja vastaa jokaiseen kysymykseen, jolloin hyväksyttävien ja käyttökelpoisten vastausten määrä kasvaa. (Valli, 2018.)

Näkemyksiä mitataan 5-portaisella Likertin asteikolla (täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä). Vastausvaihtoehtoina olivat 1 = täysin samaa mieltä, 2 = osittain samaa mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = osittain eri mieltä ja 5 = täysin eri mieltä. Vastaaja sai myös halutessaan vapaasti kommentoida aihealuetta lomakkeen lopussa olevaan avoimeen tekstikenttään.

Likertin asteikko on yksi käytetyimmistä ja sopivimmista mittareista, kun on kyse asenteiden tai mielipiteiden mittaamisesta. Vastaaja valitsee asteikolta parhaiten omaa näkemystään vastaavan vaihtoehdon. (Valli, 2018; Heikkilä, 2014.) Vastauksia väittämiin tarkastellaan vastausten keskiarvojen ja suhteellisten osuuksien kautta.

Vastaajaryhmien välisiä vastauksia analysoidaan Kruskal-Wallis testillä. Testi ei vaadi normaalijakaantuneisuutta ja se sopii myös tilanteeseen, jossa otoskoot ovat pieniä. Merkitsevyytasona tutkimuksessa käytetään 0.05 (5 %). Testatun eron sanotaan olevan merkitsevä, mikäli p-arvo ≤ 0.05 , mitä pidetään usein riittävänä merkitsevyytasona opinnäytetöissä (Heikkilä, 2014.)

Vastaajilla oli viikko aikaa vastata kyselyyn. Jotta lomakkeen pystyi palauttamaan, oli jokaiseen väittämään vastattava. Tällä keinoin pyrittiin varmistamaan, että kaikki vastaukset olisivat mahdollisimman käyttökelpoisia.

4.3 Kyselylomake

Kyselytutkimuksen väittämät ovat osittain ja soveltuvin osin samoja, kuin mitä Troberg ja Viitanen (1999) tutkimuksessaan käyttivät. Väittämät koskevat tilintarkastajan tehtäviä ja raportointia. Osa väittämistä on aikaisemman kirjallisuuden perusteella johdettuja, ehdotettuja tilintarkastajan tehtäviä. Osa tehtävistä tulee taas suoraan tilintarkastuslaista.

Ensimmäisen hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastukselta ja tilintarkastajan tehtäviltä enemmän kuin mitä lait ja standardit edellyttävät.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa tarkastettavana olevan yhteisön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Tämä vaatimus tulee suoraan tilintarkastuslaista ja määrittää tavanomaisen lakisääteisen tilintarkastuksen vähimmäislaajuuden.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida siitä, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yhteisön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tämä väittämä tulee suoraan tilintarkastuslaista. Tilintarkastuskertomuksessa on annettava lausunto kyseisestä seikasta.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida siitä, täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset. Väittämä tulee suoraan tilintarkastuslaista.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, ovatko yhteisön tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia. Väittämä tulee suoraan tilintarkastuslaista.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, jos yhteisön johto tai muu vastuuvollinen on rikkonut yhteisöä koskevia lakeja taikka yrityksen yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä. Väittämä tulee suoraan tilintarkastuslaista ja liittyy tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuuteen tilintarkastuskertomuksella. On odotusarvoista, että tämän väittämän kohdalla ei esiintyisi odotuskuilua, sillä väärinkäytösten ja virheiden paljastamisen osalta tilintarkastajalta on aikaisemmassa tutkimuksessa odotettu usein enemmän.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, jos yhteisön johto tai muu vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä kohtaan. Väittämä tulee suoraan tilintarkastuslaista ja liittyy tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuuteen tilintarkastuskertomuksella. Edellisen väittämän mukaisesti myös tämän väittämän kohdalla on odotusarvoista, että odotuskuilua ei esiinny.

Edelle olevien kysymysten odotuskuilun ei odoteta laajaa odotuskuilua. Väittämillä testataan vastaajien perustietämystä ja odotusta tilintarkastukselta ja heidän odotetaan olevan samaa mieltä väitteiden kanssa. Seuraavaksi esitellään tilintarkastajalle kuvitteellisia ja ehdotettuja tehtäviä.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida yhteisön tulevaisuuden näkymistä. Väittämä sisältyi Trobergin ja Viitasen tutkimukseen (1999). Kyseinen tehtävä kuuluu kuitenkin kirjanpitovelvolliselle ja liittyy kirjanpitovelvollisen mm. kirjanpitolaissa ja osakeyhtiölaissa säädettyihin vaatimuksiin. Tilintarkastajan tehtäväksi sellaista ole säädetty. Ainoastaan, jos tilintarkastaja tulee tarkastuksen perusteella siihen johtopäätökseen, että on

olemassa olennaista epävarmuutta siitä, että yhteisö voi jatkaa toimintaansa, on hänen sen jälkeen arvioitava, kuvataanko näitä seikkoja tarpeeksi tilinpäätöksessä. Tarvittaessa tilintarkastaja raportoi kertomuksella lisätietoina seikoista, jotka antavat olennaista aihetta epäillä yhteisön kykyä jatkaa toimintaansa (Tilintarkastuslaki 3:5:7).

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto yhtiökokoukselle siitä, voidaanko tilinpäätös vahvistaa. Nykyisen tilintarkastuslain mukaan tilintarkastaja ei lausu tilinpäätöksen vahvistamisesta. Hallitus esittää yhtiökokoukselle tilinpäätöksen vahvistamista. Väittämä sisältyi Trobergin ja Viitasen tutkimukseen (1999).

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto vastuuvapauden myöntämisestä hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Osakeyhtiölain mukaisesti yhtiökokouksen on varsinaisessa yhtiökokouksessaan päätettävä vastuuvapauden myöntämisestä. Väittämä sisältyi Trobergin ja Viitasen tutkimukseen (1999).

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto tilikauden tuloksen käsittelystä hallituksen esittämällä tavalla. Tällaista velvollisuutta ei ole tilintarkastajalle säädetty. Osakeyhtiölain mukaan varsinaisessa yhtiökokouksessa on päätettävä taseen osoittaman voiton käytöstä. Päätöksen tuloksen käsittelystä tekee yhtiökokous hallituksen esityksestä. Väittämä sisältyi Trobergin ja Viitasen tutkimukseen (1999).

Tilintarkastaja on vastuussa yhtiön sisäisen valvonnan toimivuudesta. Tämä tehtävä ei kuulu tilintarkastajalle. Sisäisestä valvonnasta ja sen järjestämisestä ovat vastuussa hallitus ja toimitusjohtaja. Väite sisältyi Trobergin ja Viitasen (1999) tutkimukseen.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu laatia tarkastettavan yrityksen tilinpäätös. Väittämä esiintyy sekä Porterin (1993) sekä Troberg & ja Viitasen (1999) tutkimuksissa. Se liittyy oman työn tarkastamisen uhkaan, mikä on yksi tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantava tekijä. Väittämä on selkeästi virheellinen.

Tilintarkastaja tehtäviin kuuluu laatia tarkastettavan yrityksen kirjanpito. Väittäjä on selkeästi virheellinen ja liittyy myös oman työn tarkastamisen ja riippumattomuuden uhkanaan.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa tarkastettavan yrityksen tilikauden jokainen liiketapahtuma. Tämä väittäjä esiintyy sekä Porterin (1993) sekä Troberg & ja Viitasen (1999) tutkimuksissa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu odotuskuilua liittyen tilintarkastuksen luontaisiin rajoituksiin ja Porterin mallin mukaisesti kohtuullisuuskui luun. Tarkastuksen laajuus määräytyy tilintarkastajan ammatillisen harkinnan ja yhteisöstä muodostaman käsityksen mukaisesti sinne, missä olennaisen virheellisyyden riski on suurin.

Toisen hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjät pitävät muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamista uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle.

Tilintarkastaja voi tarjota myös muita kuin tilintarkastuspalveluita kuten veroneuvontaa ilman, että ne heikentävät tilintarkastajan riippumattomuutta. Väite sisältyi sekä Trobergin ja Viitasen (1999) sekä Porterin (1993) tutkimukseen.

Tilintarkastaja voi tarjota myös muita kuin tilintarkastuspalveluita kuten laskentatoimen palveluita ilman, että ne heikentävät tilintarkastajan riippumattomuutta. Väite sisältyi sekä Trobergin ja Viitasen (1999) sekä Porterin (1993) tutkimukseen.

Tilintarkastaja on tarkastettavasta yhteisöstä riippumaton, vaikka tilintarkastajan tehtävänä on yhteisön kirjanpidon tai varojen hoito taikka hoidon valvonta. Kirjanpidon ja varojen hoito ja niiden valvonta kuuluvat hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Vaarana on, että tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu. Väittäjä on päinvastainen tilintarkastuslaissa esitetystä tilanteesta, jolloin tilintarkastaja ei ainakaan ole riippumaton.

On odotusarvon mukaista, että vastaajat pitäisivät toisen hypoteesin kysymyksiä sopimattomina riippumattomalle tilintarkastajalle.

Kolmannen hypoteesin kohdalla väittämät koskevat tilintarkastuskertomusta, joka on käytännössä ainoa tilintarkastajan tapa raportoida tarkastuksen tuloksista ulkoisille sidosryhmille. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan odottaa, että kertomusta ei pidetä kovinkaan hyödyllisenä tai informatiivisena. Kysymykset on johdettu aikaisempien tutkimusten tuloksista (ks. kappale 3.2).

Tilintarkastettu tilinpäätös ja siitä annettu vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus ovat tae siitä, että tilinpäätös ei voi sisältää väärinkäytöksestä aiheutuvaa olennaista virhettä.

Tilintarkastuskertomus antaa riittävästi informaatiota tarkastuksen aikana tehdyistä havainnoista.

Tilintarkastuskertomus antaa riittävästi informaatiota tilintarkastajan velvollisuuksista ja vastuista sekä vastuunajosta yritysjohdon ja tilintarkastajan välillä.

Tilintarkastuskertomuksessa kuvataan riittävästi tilintarkastusprosessia ja sen vaiheita, rajoituksia, tarkastusmenetelmiä sekä tarkastuksen luonnetta.

Tilintarkastuskertomuksesta on merkittävää hyötyä sijoittamiseen liittyvässä päätöksenteossa.

5 Kyselytutkimuksen tulokset

Tässä luvussa käydään läpi kyselytutkimuksen tuloksia. Kyselyyn vastattiin 79 kertaa. Koska kyselyyn vastanneiden määrä jäi vähäiseksi, tutkimuksessa saatuja tuloksia ei voida yleistää koko perusjoukkoon kuin suurella varovaisuudella. Tuloksia käsitellään hypoteeseittain, jonka lisäksi väittämiä tarkastellaan jokaisen osalta erikseen.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneet.

Seurantatilastot	Yhteensä (N)
Vastattu kyselyyn: Julkinen nettilinkki	79
Kysely avattu vastaajien toimesta	309
Vastaaminen aloitettu	131

Taulukko 3. Vastaajien koulutustausta.

Koulutustausta	n	Prosenttia
Kaupallinen	41	51,90 %
Oikeudellinen	9	11,39 %
Teknillinen	15	18,99 %
Muu, mikä?	14	17,72 %

Kyselyn taustatiedoissa tiedusteltiin vastaajien koulutustaustaa. Aikaisemman tutkimuksen ja kirjallisuuden perusteella koulutuksen saaneiden tietämys tilintarkastuksesta pitäisi olla parempi, koska todennäköisesti koulutuksensa tai ammattinsa kautta ovat läheisemmin tekemisissä laskentatoimen ja tilintarkastuksen kanssa, mikä voidaan nähdä vastausten luotettavuutta parantavana tekijänä. Tilastollisesti merkittäviä eroja esiintyi ainoastaan kuudessa väittämässä, jotka liittyivät ensimmäiseen hypoteesiin. Pääosin vastaajaryhmien kesken ei havaittu merkittävää eroa.

5.1 Ensimmäinen hypoteesi

Ensimmäisen hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjät odottavat tilintarkastukselta ja tilintarkastajan tehtäviltä enemmän kuin mitä lait ja standardit edellyttävät. Ensimmäisen kuuden kysymyksen kohdalla ei odoteta näkemyseroa siitä, mitä tilintarkastajan tehtäviksi on säädetty. Näiden kysymysten tarkoituksena oli testata vastaajien perustietämystä ja odotusta tilintarkastukselta. Väittämät olivat suoraan tilintarkastuslaista ja koskivat tilintarkastajan lakisääteisiä velvollisuuksia.

Taulukko 4. Tilintarkastajan lakisäätöiset velvollisuudet.

Variable	average	p-value	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	En osaa sanoa	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa tarkastuskohteen tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto	1,62	0,007	53 %	37 %	5 %	5 %	0 %
2. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida siitä, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta	1,65	0,050	57 %	30 %	5 %	6 %	1 %
3. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida siitä, täyttääkö tilinpäätös lakisäätöiset vaatimukset	1,27	0,119	77 %	19 %	4 %	0 %	0 %
4. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, ovatko yrityksen tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia	1,61	0,013	58 %	29 %	8 %	4 %	1 %
5. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, jos yhteisön johto tai muu vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä kohtaan	1,37	0,474	71 %	24 %	4 %	0 %	1 %
6. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, jos yhteisön johto tai muu vastuuvollinen on rikkonut yhtiötä koskevia lakeja taikka yrityksen yhtiöjärjestyksestä, yhtiösopimusta tai sääntöjä	1,52	0,783	66 %	24 %	5 %	3 %	3 %
	1,50						

Vastausten keskiarvo on 1,50, eli vastaajat olivat selkeästi keskimäärin täysin samaa mieltä väittämien kanssa, mikä oli odotusarvon mukaista. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu, että tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät odottavat tilintarkastajan löytävän ja raportoivan väärinkäytöksistä. Tätä käsitystä tukevat vastaukset väittämiin koskien tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuutta (väittämät viisi ja kuusi).

Taulukko 5. Tilintarkastajalle ehdotetut velvollisuudet.

Variable	average	p-value	Täysin sama mieltä	Osittain sama mieltä	En osaa sanoa	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
7. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa tarkastettavan yrityksen tilikauden jokainen liiketapahtuma	4.01	0.000	6 %	11 %	5 %	29 %	48 %
8. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu laatia tarkastettavan yrityksen tilinpäätös	4.11	0.000	5 %	14 %	3 %	22 %	57 %
9. Tilintarkastaja tehtäviin kuuluu laatia tarkastettavan yrityksen kirjanpito	4.39	0.015	4 %	5 %	4 %	23 %	65 %
10. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto yhtiökokoukselle siitä, voidaanko tilinpäätös vahvistaa	2.33	0.414	37 %	27 %	13 %	15 %	9 %
11. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto vastuuvapauden myöntämisestä hallitukselle ja toimitusjohtajalle	2.68	0.670	19 %	37 %	15 %	15 %	14 %
12. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto tilikauden tuloksen käsittelystä hallituksen esittämällä tavalla	2.76	0.717	23 %	29 %	15 %	15 %	18 %
13. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida tarkastettavan yrityksen tulevaisuuden näkymistä	2.62	0.559	33 %	25 %	6 %	18 %	18 %
14. Tilintarkastaja on vastuussa yhtiön sisäisen valvonnan toimivuudesta	3.90	0.138	3 %	22 %	4 %	28 %	44 %
	3,35						

Väittämien seitsemän, kahdeksan, yhdeksän ja 14 kohdalla vastaajat olivat selkeästi eri mieltä. Väittämien kahdeksan ja yhdeksän taustalla voi olla ajatus siitä, että tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät odottavat tilintarkastajan olevan tarkastuskohteesta

riippumaton taho, jolloin kyseisiä tehtäviä ei pidetä tilintarkastajalle sopivina. Tätä käsitystä tukee myös vastaukset myöhemmin esitettäviin väittämiin, jotka koskevat juuri tilintarkastajan riippumattomuutta.

Väittämien kymmenen, 11, 12 ja 13 kohdalla vastausten keskihajonta alkoi kuitenkin kasvaa, joten näiden osalta on järkevämpää tarkastella vastausten suhteellista osuutta, sillä selkeää yksimielisyyttä ei ole havaittavissa. Vastaukset antavat kuitenkin joitain viitteitä siitä, että joiltain tilintarkastajan tehtäviltä odotetaan edelleen enemmän, kuin heidän velvollisuudekseen on säädetty. Kyseisten väittämien kohdalla hieman yli puolet (52–64 %) vastaajista piti ehdotettuja tehtäviä tilintarkastajan tehtävinä. Väittämän kymmenen kohdalla 64 % vastaajista oli sitä mieltä, että tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto yhtiökokoukselle siitä, voidaanko tilinpäätös vahvistaa. Väittämän 13 kohdalla 58 % vastaajista oli sitä mieltä, että tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida tarkastettavan yhteisön tulevaisuuden näkymistä. Tämän väittämän kohdalla samaa mieltä olevien joukon olisi voinut odottaa olevan suurempi, sillä yhteisön ulkoisen rahoittajan tai sijoittajan intresseissä yleensä ovat yrityksen tulevaisuuden näkymät.

Ainoat tilastollisesti merkittävät erot vastaajaryhmien kesken liittyivät ko. hypoteesin väittämiin, mutta koska otoskoko jäi tutkimuksessa alhaiseksi, voivat suuretkin erot osoittautua testauksissa sattumasta johtuviksi, eikä testauksen tulosta voida yleistää koko perusjoukkoon kuin suurella varovaisuudella (Heikkilä 2014). Väittämät, joissa havaittiin tilastollisesti merkittäviä eroja, johtuivat pääsääntöisesti muun koulutustaustan omaavien vastauksista. Erot johtuivat pääsääntöisesti siitä, että muun koulutustaustan omaavien vastauksissa oli kyseisten väittämien kohdalla muita enemmän ” en osaa sanoa ” vastauksia. Taulukkoon on korostettu ne väittämät, joiden kohdalla ero oli tilastollisesti merkittävä (so. $p \leq 0.05$).

Tilintarkastajalle ehdotettuja tehtäviä koskevien väittämien keskiarvo oli 3,35 eli ”en osaa sanoa”. Vastauksien suhteellista osuutta tarkastelemalla kuitenkin voidaan todeta, että

enemmistö vastaajista oli eri mieltä vastausten kanssa, jolloin ensimmäinen hypoteesi joudutaan hylkäämään.

5.2 Toinen hypoteesi

Toisen hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation käyttäjät pitävät muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamista uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle.

Taulukko 6. Tilintarkastajan riippumattomuus.

Variable	average	p-value	Täysin sama mieltä	Osittain sama mieltä	En osaa sanoa	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
15. Tilintarkastaja voi suorittaa tilintarkastusasiakkailleen laskentatoimeen liittyviä palveluita ilman, että se heikentää itse tilintarkastuksen riippumattomuutta	3,39	0.077	13 %	20 %	10 %	29 %	28 %
16. Tilintarkastaja voi suorittaa tilintarkastusasiakkailleen verotukseen liittyviä palveluita ilman, että se heikentää itse tilintarkastuksen riippumattomuutta	3,34	0.253	15 %	22 %	6 %	28 %	29 %
17. Tilintarkastaja on tarkastettavasta yhteisöstä riippumaton, vaikka tilintarkastajan tehtävänä on yhteisön kirjanpidon tai varojen hoito taikka hoidon valvonta	3,63	0.849	15 %	13 %	5 %	28 %	39 %
	3,46						

Väittämien, jotka koskivat tilintarkastajan riippumattomuutta, jakoivat myös vastaajien mielipiteitä. Suhteellisten osuuksien tarkastelun myötä saadaan kuitenkin evidenssiä siitä, että enemmistö vastaajista pitää muiden palveluiden tarjoamista uhkana

tilintarkastajan riippumattomuudelle, mikä on linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa. Toinen hypoteesi pitää paikkansa. Tilintarkastuksen kohteena olevan yhteisön ulkoisten sidosryhmien on havaittu pitävän tilintarkastajan tarjoamia muita kuin tilintarkastuspalveluita uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle ja pitäneet kyseisiä tehtäviä tilintarkastajalle sopimattomana. Tilintarkastusalalle on kuitenkin tullut kyseisiä tehtäviä koskevaa sääntelyä etenkin PIE-yhteisöjen osalta.

5.3 Kolmas hypoteesi

Kolmannen hypoteesin mukaan tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät eivät pidä tilintarkastuskertomusta tarpeeksi informatiivisena eivätkä pidä tilintarkastuskertomusta hyödyllisenä apuvälineenä sijoituspäätöksiä tehdessä.

Taulukko 7. Tilintarkastajan raportointi.

Variable	average	p-value	Täysin sama mieltä	Osittain sama mieltä	En osaa sanoa	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
18. Tilintarkastettu tilinpäätös ja siitä annettu vakionuotoinen tilintarkastuskertomus ovat tae siitä, että tilinpäätös ei voi sisältää väärinkäytöksestä aiheutuvaa olennaista virhettä	3,72	0.163	11 %	18 %	6 %	16 %	48 %
19. Tilintarkastuskertomus antaa riittävästi informaatiota tarkastuksen aikana tehdyistä havainnoista	3,59	0.686	5 %	27 %	5 %	30 %	33 %
20. Tilintarkastuskertomus antaa riittävästi informaatiota tilintarkastajan velvollisuuksista ja vastuista sekä vastuunajosta yritysjohdon ja tilintarkastajan välillä	3,09	0.473	11 %	28 %	13 %	37 %	11 %
21. Tilintarkastuskertomuksessa kuvataan riittävästi tilintarkastusprosessia ja sen vaiheita, rajoituksia, tarkastusmenetelmiä sekä tarkastuksen luonnetta	3,73	0.533	4 %	18 %	6 %	46 %	27 %
22. Tilintarkastuskertomuksesta on merkittävää hyötyä sijoittamiseen liittyvässä päätöksenteossa	3,04	0.137	14 %	34 %	8 %	23 %	22 %
	3,44						

Keskimmääisesti tarkasteltuna tilintarkastuskertomusta ei pidetä järin informatiivisena tai hyödyllisenä työkaluna sijoittamiseen liittyvässä päätöksenteossa. Väittämän 18 kanssa 68 % vastaajista oli eri mieltä. Vastajat pitävät siis olennaista väärinkäytöksestä aiheutunutta virhettä todennäköisenä, vaikka kertomus olikin vakionuotoinen. Vastaukset viittaavat siten Porterin mallia mukaillen kohtuullisuus- ja suorituskuilun olemassa-oloon. Lisäksi 63 % väitteeseen 19 vastanneista oli sitä mieltä, että kertomus ei anna

riittävästi informaatiota tarkastuksessa esiin nousseista havainnoista. Väittämät 20 ja 22 jakoivat kuitenkin eniten mielipiteitä. Väittämän 20 kohdalla enemmistö oli kuitenkin eri mieltä väitteen kanssa. Tämän väittämän kohdalla ”en osaa sanoa” vaihtoehdon valintojen osuus oli melko suuri, mutta kyseisen vaihtoehdon osuuden poistamalla enemmistö oli eri mieltä väitteen kanssa. Väitteeseen 21 vastanneista 73 % oli sitä mieltä, että kertomus ei sisällä riittävästi informaatiota tilintarkastusprosessista, sen luonteesta ja rajoitteista. Vastaukset antavat siis viitteitä myös puutteellisesta säännöskuilusta.

Tulokset mukailevat osittain samoja tuloksia kuin Trobergin & Viitasen (1999) tutkimuksessa. Tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät eivät pidä tilintarkastuskertomusta järin informatiivisena, vaan kaavamaisina. Toisaalta taas sitä pidettiin hyödyllisenä apuvälineenä sijoittamiseen liittyvässä päätöksenteossa, mikä on ristiriidassa aikaisemman tutkimuksen kanssa.

Huomionarvoisin havainto liittyy siten väittämään 22. Kyseisen väittämän kanssa enemmistö oli sitä mieltä, että tilintarkastuskertomuksesta on hyötyä sijoittamiseen liittyvässä päätöksenteossa. Vaikka yleisesti ottaen kertomusta ei pidetä järin informatiivisena, sitä kuitenkin pidetään hyödyllisenä sijoituspäätöksiä tehdessä, mikä on varsin poikkeava havainto ottaen huomioon muiden aihealueen väittämien tulokset. Tämä voi viitata esimerkiksi siihen, että vaikka kertomusta ei pidetä järin informatiivisena, siinä tuodaan kuitenkin riittävässä määrin esille seikat, jotka ulkopuolisen tulisi saada tietoonsa taloudellisia päätöksiä tehdessään. Vastausten perusteella kolmas hypoteesi pitää paikkansa, mutta hypoteesia 3b ei voida vahvistaa.

6 Yhteenveto

Odotuskuiluilmiöllä on yhtä pitkä historia kuin itse tilintarkastuksellakin, mutta tilintarkastusalan tutkimukseen se tuli vasta 1970-luvulla. Odotuskuilu määritellään johtuvaksi siitä, että yrityksen eri sidosryhmät (osakkeenomistajat, luotonantajat, tavarantoimittajat jne.) ja ns. suuri yleisö ja media odottavat tilintarkastajilta erilaista toimintaa kuin mitä lait ja tilintarkastajat itse itseltään edellyttävät. Sen esiintymisen syitä ja keinoja pienentää sitä on tutkittu paljon. Odotuskuiluongelma voi laajetessaan muodostua todelliseksi ongelmaksi tilintarkastusalan uskottavuudelle ja maineelle.

Enronin kaltaisten talousskandaalien myötä tilintarkastusalan uskottavuus on ollut vaakalaudalla. Enronin tilintarkastajana toiminut tilintarkastusyhteisö Arthur Andersen toimi myös yhtiön sisäisenä tarkastajana sekä tarjosi myös muita palveluita, kuten konsultointia. Tämä herätti kysymyksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Enronin ajaututtua konkurssiin vuonna 2001, Arthur Andersen luopui vapaaehtoisesti toimiluvastaan. Enronin ja muiden samankaltaisten tapausten myötä useissa maissa ryhdyttiin erilaisiin lainsäädäntöuudistuksiin. Kyseiset tapaukset herättävät kysymyksiä siitä, miksi tilintarkastaja ei ole huomannut väärinkäytöksiä tai miksi he eivät ole varoittaneet yrityksen taloudellisen tilan heikkenemisestä. Se, että tilintarkastajat eivät ole täyttäneet näitä odotuksia, on aiheuttanut huolta eri sidosryhmien keskuudessa. (Dennis, 2010, s. 131).

On tosiasia, että tilintarkastajat eivät aina suoriudu lakien ja määräysten edellyttämällä tavalla, mutta myös yhteiskunnalla on virheellisiä käsityksiä ja kohtuuttomia odotuksia tilintarkastuksen luonteelta ja tehtävältä. Myös tilintarkastajia ohjaavaa lainsäädäntöä ja standardeja voi olla tarpeen tarkistaa, jotta ne vastaisivat paremmin tilintarkastuksen tarkoitusta. Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että tilintarkastukselta odotetaan yleisesti enemmän, kuin mitä lait ja standardit edellyttävät. Tilintarkastajien vastuuta väärinkäytöksistä ja niiden havaitsemisesta on liioiteltu.

Se, että ympäröivän yhteiskunnan käsitykset tilintarkastuksen kanssa eivät aina kohtaa, antaa syyn pohtia, ovatko nämä odotukset kohtuullisia ja kuinka näihin ongelmakohtiin

tulisi reagoida. Odotuskuilu voi toimia siis muutoksen voimana. Sarbanes-Oxley laki ja EU:n tilintarkastusreformi voidaan nähdä vastauksena tilintarkastusalan kritiikkiin.

Tässä tutkielmassa suoritettiin kyselytutkimus niin sanotulle suurelle yleisölle. Vastaajat valikoituivat sijoittamisesta kiinnostuneille tarkoitettuun Facebook-ryhmästä. Kyselytutkimuksen tulokset olivat osaltaan ristiriidassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, mutta osaltaan taas aikaisemmat havainnot saivat vahvistusta. Vastaajat pitivät muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamista uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle, mikä myötäili useampaa aikaisempaa tutkimusta. Toisaalta taas vastaukset eivät antaneet vahvistusta sille, että tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät odottavat tilintarkastukselta enemmän kuin heidän velvollisuudeksensa on säädetty, mikä on varsin poikkeava havainto verrattuna aikaisempaan tutkimukseen. Lisäksi vastaajat pitivät tilintarkastuskertomuksen informaatioisältöä vähäisenä, mutta kuitenkin pitivät sitä hyödyllisenä välineenä sijoituspäätöksiä tehdessä.

Koska tutkimukseen vastanneiden määrä jäi vähäiseksi, ei tutkimuksen tuloksia kuitenkaan voi yleistää kuin erittäin suurella varovaisuudella. Suuremmalla otoksella toteutettu tutkimus suurelle yleisölle parantaisi tulosten luotettavuutta ja toisi varmasti uusia näkökulmia tilintarkastusalan kehittämistä varten.

Vaikka tilintarkastajalla on myös tarkastettavaa yhteisöä palveleva rooli, on sen perustarkoitus pysynyt tilintarkastuksen alkuajoista lähtien samana. Tilintarkastaja on riippumaton ja ulkopuolinen taho, joka varmentaa yhteisön ulkopuolisille julkaisemaa tietoa, mikä on edellytys mm. toimiville rahoitus- ja pääomamarkkinoille.

Lähteet

- Aho, T. & H. Vänskä (1996). *Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa* (2. uudistettu painos). Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. ISBN 951-640-854-0.
- Best, J. P., S. Buckby & C. Tan (2001). Evidence of the audit expectation gap in Singapore. *Managerial Auditing Journal*, 16:3, 134-144. <https://doi.org/10.1108/02686900110385579>
- Cameran, M., J. R. Francis, A. Marra & A. Pettinicchio (2015). Are There Adverse Consequences of Mandatory Auditor Rotation? Evidence from the Italian Experience. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 34:1, 1-24. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50663>
- Dennis, I. (2010). What do you expect? A reconfiguration of the audit expectations gap. *International Journal of Auditing*, 14:2, 130-146. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2009.00409.x>
- Dixon, R., A. D. Woodhead & M. Sohlman (2006). An investigation of the expectation gap in Egypt. *Managerial Auditing Journal*, 21:3, 293-302. <https://doi.org/10.1108/02686900610653026>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 537/2014, yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista ja komission päätöksen 2005/909/EY kumoamisesta. Noudettu osoitteesta <https://op.europa.eu/s/oM0G>
- Fadzly, M. N. & Z. Ahmad (2004). Audit expectation gap: The case of Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 19:7, 897-915. <https://doi.org/10.1108/02686900410549420>

- Halonen, K. & M-L. Steiner (2010). *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki: WSOYpro Oy. 498 s. ISBN 978-951-0-340022-6.
- Haniffa, R. & M. Hudaib (2007). Locating audit expectations gap within a cultural context: The case of Saudi Arabia. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 16:2, 179-206. <https://doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2007.06.003>
- Hassink, H. F. D., L. H. Bollen, R. H. G. Meuwissen & M. J. de Vries (2009). Corporate fraud and the audit expectations gap: A study among business managers. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 18:2, 85-100. <https://doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2009.05.003>
- Hassink, H., R. Meuwissen & L. Bollen (2010). *Managerial Auditing Journal*, 25:9, 861-881. <https://doi.org/10.1108/02686901011080044>
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus* [online]. 9. uudistettu painos. Edita, 2014 [7.12.2020]. ISBN 978-951-37-6942-0.
- Horsmanheimo, P. & M-L. Steiner (2009). *Tilintarkastus-asiakkaan opas*. 3. painos. Helsinki: WSOYpro. 606 s. ISBN 978-951-0-33178-1.
- Horsmanheimo, P., T. Kisanlahti & M-L. Steiner (2017). *Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely: kommentaari*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent. 699 s. ISBN 978-952-14-2772-5.
- Humphrey C., P. Moizer & S. Turley (1993). The Audit Expectations Gap in Britain: An Empirical investigation. *Accounting and Business Research*, 23:91. 395-411. <https://doi.org/10.1080/00014788.1993.9729907>

- Jensen, M. C. & W. H. Meckling (1976). Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3, 305–360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Koh, H-C. & E-S. Woo (1998). The expectation gap in auditing. *Managerial Auditing Journal*, 13:3, 147-154. <https://doi.org/10.1108/02686909810208038>
- Koh, H-C. & E-S. Woo (2001). The auditor-manager expectation gap in auditing. *Managerial Auditing Journal*, 16:3, 176-188.
- Korkeamäki, A-M. (2017). *Tilintarkastuksen perusteet*. 1. painos. Helsinki: Sanoma Pro. 218 s. ISBN 978-952-63-4277-1.
- Kosonen, L. (2005). *Vaarinpidosta virtuaaliin: sata vuotta suomalaista tilintarkastusta*. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. 275 s. ISBN 952-214-044-9.
- Monroe, G. S. & D. R. Woodliff (1993). The effect of education on the audit expectation gap. *Accounting and Finance*, 33:1, 61-78. <https://doi.org/10.1111/j.1467-629X.1993.tb00195.x>
- Myers, J. N., L. A. Myers & T. C. Omer (2003). Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation? *The Accounting Review*, 78:3, 779-799. <https://doi.org/10.2308/accr.2003.78.3.779>
- Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624*. Noudettu Edita Publishing Oy:n osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>

- Porter, B. (1993). An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. *Accounting and Business Research*, 24:93, 49-68.
<https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2017.04.012>
- Porter, B., J. Simon & D. Hatherly (2003). *Principles of External Auditing*. 2. painos. Chisester: John Wiley & Sons Cop. 608 s. ISBN 0-470-84297-0.
- Ruhnke, K. & M. Schmidt (2014). The audit expectation gap: existence, causes, and the impact of changes. *Accounting and Business Research*, 44:5, 572-601.
<https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1080/00014788.2014.929519>
- Saarikivi, M-L. (1999). *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration. 448 s. ISBN 951-791-400-8.
- Saarikivi, M-L. (2000). *Osakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Werner Söderström lakitieto. 441 s. ISBN 951-670-027-6.
- ST-Akatemia (2018). *Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2018*. Helsinki: ST-Akatemia. 1975 s. ISBN 978-952-218-352-1.
- Suomen Tilintarkastajat ry (2015). *Tilintarkastajan raportointi 2015: kertomukset, lausunnot ja muut asiakirjat*. Helsinki: ST-Akatemia. 425 s. ISBN 978-952-218-299-9.
- Suomen Tilintarkastajat ry (2016). *Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Osa I, Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluontoista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet 2016-2017 ja eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2016*. Helsinki: ST-Akatemia. 1099 s. ISBN 978-952-218-319-4.

Sweeney, B. (1997). Bridging the expectations gap-on shaky foundations. *Accountancy Ireland*, 29:2, 18-20.

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141 ja Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016.

Noudettu Edita Publishing Oy:n osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151141>

Tomperi, S. (2016). *Tilintarkastus - Normeista käytäntöön*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Edita. 257 s. ISBN 978-951-37-6726-6.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2018). *Työryhmän muistio tilintarkastuslain määräytyistä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä*. Noudettu osoitteesta
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-291-0>

Valli, R. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu : virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* [online]. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 2018 [7.12.2020]. ISBN 978-952-451-516-0.

Viitanen, J. (1995). Odotuskuilu-tilintarkastajien arkipäivää Suomessakin. *Tilintarkastus-Revision*, 39:2, 175-180.

Wolf, F. M., J. A. Tackett & G. A. Claypool (1999). Audit disaster futures: antidotes for the expectation gap? *Managerial Auditing Journal*, 14:9, 468-478.
<https://doi.org/10.1108/02686909910301556>

Liitteet

Liite 1. Saateviesti vastaajille

Hei,

Teen Vaasan Yliopistossa kauppatieteiden maisterin tutkintoon kuuluvana opinnäyte-työnä tutkielmaa aiheesta ”Tilintarkastuksen odotuskuilu – sijoittajien näkemyksiä tilintarkastuksesta”. Tilintarkastuksen odotuskuilu tarkoittaa tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjien välistä näkemyseroa siitä, minkälaista suoritustasoa he odottavat tilintarkastukselta. Sijoittajat ovat yksi tärkeimmistä tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjistä ja sidosryhmistä, joten vastauksenne ovat tärkeitä, jotta tilintarkastajien tehtäviä ja tilintarkastusta koskevaa sääntelyä voitaisiin jatkossa kehittää vastaamaan paremmin eri sidosryhmien odotuksiin. Lisäksi kysely on olennainen osa tutkielmaani.

Kyselyyn vastataan nimettömänä ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja siten, ettei henkilöllisyytenne paljastu tutkimuksen missään vaiheessa. Vastausten käsittelyn jälkeen kysely ja siihen liittyvä materiaali tuhotaan. Toivon, että vastaisitte kyselyyn mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään 23.10.2020 mennessä. Kysymyksiin vastaamiseen menee noin viisi minuuttia. Olen erittäin kiitollinen vastauksistanne.

Kyselylomakkeeseen pääsette seuraavasta linkistä:

<https://link.webropolsurveys.com/S/987EFF56929A1D55>

Kiitokset jo etukäteen,

Tommi Ankkuri

Vaasan Yliopisto

Liite 2. Kyselylomake

Taustatiedot:

1. Koulutustaustasi
2. Ammattisi

KYSELYTUTKIMUS

1. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa tarkastuskohteen tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto
2. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida siitä, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta
3. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida siitä, täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset
4. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, ovatko yrityksen tilikauden toimintaker-
tomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia
5. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, jos yhteisön johto tai muu vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvel-
vollisuus yhteisöä kohtaan
6. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida, jos yhteisön johto tai muu vastuuvollinen on rikkonut yhtiötä koskevia lakeja taikka yrityksen yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä
7. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa tarkastettavan yrityksen tilikauden jokainen liiketapahtuma

8. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu laatia tarkastettavan yrityksen tilinpäätös
9. Tilintarkastaja tehtäviin kuuluu laatia tarkastettavan yrityksen kirjanpito

10. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto yhtiökokoukselle siitä, voidaanko tilinpäätös vahvistaa

11. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto vastuuvapauden myöntämisestä hallitukselle ja toimitusjohtajalle

12. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu antaa lausunto tilikauden tuloksen käsittelystä hallituksen esittämällä tavalla

13. Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu raportoida tarkastettavan yrityksen tulevaisuuden näkymistä

14. Tilintarkastaja on vastuussa yhtiön sisäisen valvonnan toimivuudesta

15. Tilintarkastaja voi suorittaa tilintarkastusasiakkailleen laskentatoimeen liittyviä palveluita ilman, että se heikentää itse tilintarkastuksen riippumattomuutta

16. Tilintarkastaja voi suorittaa tilintarkastusasiakkailleen verotukseen liittyviä palveluita ilman, että se heikentää itse tilintarkastuksen riippumattomuutta

17. Tilintarkastaja on tarkastettavasta yhteisöstä riippumaton, vaikka tilintarkastajan tehtävänä on yhteisön kirjanpidon tai varojen hoito taikka hoidon valvonta

18. Tilintarkastettu tilinpäätös ja siitä annettu vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus ovat tae siitä, että tilinpäätös ei voi sisältää väärinkäytöksestä aiheutuvaa olennaista virhettä

19. Tilintarkastuskertomus antaa riittävästi informaatiota tarkastuksen aikana tehdyistä havainnoista

20. Tilintarkastuskertomus antaa riittävästi informaatiota tilintarkastajan velvollisuuksista ja vastuista sekä vastuunajosta yritysjohdon ja tilintarkastajan välillä

21. Tilintarkastuskertomuksessa kuvataan riittävästi tilintarkastusprosessia ja sen vaiheita, rajoituksia, tarkastusmenetelmiä sekä tarkastuksen luonnetta

22. Tilintarkastuskertomuksesta on merkittävää hyötyä sijoittamiseen liittyvässä päätöksenteossa

23. Lopuksi voitte kommentoida vapaasti aihetta. Näkemyksenne tilintarkastuksesta ovat tärkeitä ja tervetulleita.